

T.C.

NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ İLK TÜRK
DEVLETLERİ HAKKINDAKİ ALGILARININ KELİME İLİŞKİLENDİRME
TESTİ (KİT) ARACILIĞIYLA BELİRLENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

MERVE BALCI

NIĞDE

Eylül, 2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ İLK TÜRK
DEVLETLERİ HAKKINDAKİ ALGILARININ KELİME İLİŞKİLENDİRME
TESTİ (KİT) ARACILIĞIYLA BELİRLENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVE BALCI

Danışman: Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA

Niğde
Eylül, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum 'Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İlk Türk Devletleri Hakkındaki Algılarının Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) Aracılığıyla Belirlenmesi' başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 20/09/2019

Merve BALCI

ONAY SAYFASI

Doç. Dr. ELVAN YALÇINKAYA danışmanlığında MERVE BALCI tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İlk Türk Devletleri Hakkındaki Algılarının Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) Aracılığıyla Belirlenmesi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

20/ 09/ 2019

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Bayram POLAT

Üye : Prof. Dr. Remzi KILIÇ

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Gökhan ÖZDEMİR
Enstitü Müdürü

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ İLK TÜRK DEVLETLERİ HAKKINDAKİ ALGILARININ KELİME İLİŞKİLENDİRME TESTİ (KİT) ARACILIĞIYLA BELİRLENMESİ

BALCI, Merve

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA

Eylül, 2019, 71 sayfa

Bu araştırma, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ilk Türk devletleri hakkındaki algılarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ilk Türk devletleri hakkındaki algılarının belirlenmesi amacıyla Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde eğitim gören Sosyal Bilgiler öğretmenliği öğrencilerine kelime ilişkilendirme testi uygulanmıştır. Uygulanan testte öğrencilere ilk Türk devletlerinden beş tanesinin ismi anahtar kelime olarak sunulmuş ve bu isimlerin kendilerinde çağrıştırdığı cevap kelimeleri yazmaları istenmiştir. Elde edilen veriler kullanılarak her bir anahtar kelimeye verilen cevapların oluşturduğu bir frekans tablosu ve kavram ağları oluşturulmuştur. Analiz edilen veriler ışığında, öğrencilerin bazı Türk devletleri hakkında kavramsal yanılgıya düştükleri belirlenmiştir. Fakat öğrencilerin ilk Türk devletleri ile ilgili algılarının eğitim süresi ilerledikçe olumlu yönde değiştiği görülmüştür. Çalışmanın sonucunda kelime ilişkilendirme testinin, öğrencilerin belirli kavramlar hakkındaki algılarını belirlemede etkili bir yöntem olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kelime İlişkilendirme Testi, Sosyal Bilgiler, İlk Türk Devletleri

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

DETERMINATION OF SOCIAL SCIENCES TEACHER CANDIDATES' PERCEPTIONS ABOUT FIRST TURKIC COUNTRIES BY USING WORDASSOCIATION TEST

BALCI, Merve

Department of Turkish and Social Sciences Education

Thesis Advisor: Associate Professor Elvan YALÇINKAYA

September, 2019, 71 pages

This study is aimed to determine the perception of social sciences teacher candidates about the first Turkic countries. In the study, a word association test is applied to the students of Social Sciences Education Department in Niğde Ömer Halisdemir University for determination of perceptions about first Turkic countries. In the word association test the names of five Turkic countries are given as key words and asked for words associated with the countries. Frequency tables and concept maps are created with evaluating answers. As a result, it is determined that there are some misconceptions related to first Turkic countries among teacher candidates. However, these misconceptions are changed in a positive way as the education process advances. Also it is determined that word association tests are simple and efficient methods for determining perceptions of students about a specific concept.

Key Words: Word Association Test, Social Sciences, Turkic Countries

ÖNSÖZ

Araştırmanın her aşamasında gerek görüşü ve önerisi gerek bilgi ve tecrübesiyle her türlü bana yol gösteren, ümitsizliğe kapıldığımı hissettiği anda ise bir güler yüzü ve sözü ile azim, sabır ve kararlılığımı arttıran bana manevi katkılarının yanında benim için harcadığı tüm vakitler adına saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA'ya sevgi ve şükranlarımı sunarım. Araştırmamın konusunu belirlememde bana yardımcı olan, bilgi ve görüşlerini her zaman paylaşan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Halil TOKCAN'a ve ders dönemimde derslerine keyif alarak girdiğim ve çok şey öğrendiğim Dr. Öğr. Üyesi Bayram POLAT'a da şükranlarımı sunarım.

Akademik hayata adım atmama vesile olan onu gördükten sonraki onun gibi olma hissini bana veren, hayranı olduğum ve örnek aldığım, bizzat idolüm olan lisans eğitimim boyunca ve sonrasında bana öğrettiği her şey için saygıdeğer hocam Prof. Dr. Serkan DOĞANAY'a ayrıca minnettirim. İngilizce öğrenimim sırasında desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Öğr. Gör. Veysel ŞENOL'a da teşekkürü borç bilirim. Çalışmamdaki asıl kahramanlar olan, çalışma grubumdaki Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği öğrencilerine ve uygulama yaptığım derste olan hocalarıma yürekten teşekkür ederim.

Lisans eğitimim ve yüksek lisans eğitimim boyunca aynı yolda yürüdüğüm, özel hayatımın da baş yapıtlarından ve vazgeçilmezlerinden olan iyi ya da kötü tüm günlerimde yanımdaki dostum Aylin DOĞAN'a araştırma sürecinde yine beni yalnız bırakmayan yüksek lisansta tanıdığım çalışmam boyunca bana yardım eden çok sevdiğim arkadaşım Ayten KARACA'ya, yardımlarını esirgemeyen diğer arkadaşlarım Bora TOPRAKTEPE ve Gözde Merve ÖZOĞUL'a sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Maddi ve manevi imkânlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli kuzenim Murat ÇETİN'e ve bugünlere gelmemdeki en büyük emeğin sahibi olan ve en büyük teşekkürü hak eden canım aileme teşekkür ederim

Bu çalışmanın, alana ve ilgilenenlerine katkı sağlaması temennilerimle...

Merve BALCI

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii

BÖLÜM-1

GİRİŞ	1
1.1.1. Problem Cümlesi	3
1.1.2. Alt Problemler	3
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Tanımlar	4

BÖLÜM – II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. İlk Türk Devletleri	5
2.1.1. Asya Hun Devleti	6
2.1.2. Avrupa Hun Devleti	7
2.1.3. I. Göktürk Devleti	9

2.1.4. İkinci Göktürk Devleti	10
2.1.5. Uygur Devleti	12
2.1.6. Oğuzlar	14
2.1.7. Bulgarlar	16
2.1.8. Türğişler	18
2.1.9. Kuman-Kıpçaklar	19
2.2. Sosyal Bilgiler ve İlk Türk Devletleri	19
2.3. Algı Kavramı	23
2.4. Sosyal Bilgilerde Algı	26
2.5. Kelime İlişkilendirme Testi (KİT)	26
2.6. İlgili Araştırmalar	28

BÖLÜM - III

YÖNTEM	31
3.1. Araştırmanın Modeli	31
3.2. Çalışma Grubu	31
3.3. Veri Toplama Aracı	33
3.4. Verilerin Toplanması	33
3.5. Geçerlilik ve Güvenirlilik	34
3.6. Verilerin Analizi	34

BÖLÜM - IV

BULGULAR VE YORUMLAR.....	36
4.1. Anahtar Kavramlara Verilen Toplam Cevap Kavramlarının Sayısına Dair Bulgular ve Yorum	36

4.2. Anahtar Kavramlar İçinde En Çok Tekrarlanan Cevap Kavramların Dağılımı İle İlgili Bulgular ve Yorum	37
4.3. Anahtar Kavramlara Verilen Cevap Kavramlardan Oluşan Kavram Ağlarına Dair Bulgular ve Yorum	38
4.3.1. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorum.....	38
4.4.1. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorum.....	42
4.5.1. I. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorum	45
4.6.1 II. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorum.....	48
4.7.1. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorum	52
SONUÇ VE ÖNERİLER	57
KAYNAKÇA	60
EKLER	65
ÖZGEÇMİŞ	71

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Sınıf Düzeyine Göre Cinsiyet Dağılımı	32
Tablo 2. Sınıf Düzeyine Göre Araştırmaya Katılan Katılımcıların Durumu	32
Tablo 3. Cinsiyete Göre Toplam Katılımcı Dağılımı	33
Tablo 4. Anahtar Kavramlara Verilen Toplam Cevap Kavramların Sayısına İlişkin Dağılım	36
Tablo 5. Anahtar Kavramlar İçinde En Çok Tekrarlanan Cevap Kavramların Dağılımı	37

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 180 ve Üzeri Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	38
Şekil 2. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 109-90 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	39
Şekil 3. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 89-70 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	39
Şekil 4. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 69-50 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	40
Şekil 5. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 49-30 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	40
Şekil 6. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 29-10 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	41
Şekil 7. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 180 ve Üzerine Göre Oluşturulmuş Kavram Ağı	42
Şekil 8. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 109-90 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı	42
Şekil 9. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 89-70 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı	43
Şekil 10. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 69-50 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı	43
Şekil 11. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 49-30 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı	44
Şekil 12. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 29-10 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı	44
Şekil 13. I. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 89-70 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı	45

Şekil 14. I. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 69-50 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı	46
Şekil 15. I. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 49-30 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı	46
Şekil 16. I. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 29-10 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı	47
Şekil 17. II. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 89-70 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşan Kavram Ağı	48
Şekil 18.II. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 69-50 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	49
Şekil 19. II. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 49-30 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	50
Şekil 20. II. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 29-10 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	51
Şekil 21. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 180 ve Üzeri Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	52
Şekil 22. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 89 ve 70 Arası Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	53
Şekil 23. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 69-50 Arası Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	53
Şekil 24. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 49-30 Arası Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı.....	54
Şekil 25. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 29-10 Arası Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı	55

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Araştırma İzni	65
Ek 2. Veri Toplama Aracı	66
Ek 3. Araştırma İzni	67
Ek 4. Araştırma İzni	68
Ek 5. Araştırma Kelime İlişkilendirme Testi (Veri Toplama Aracı)	69

KISALTMALAR LİSTESİ

TDK: Türk Dil Kurumu

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

KİT: Kelime İlişkilendirme Testi

KN: Kesme Noktası

Akt: Aktaran

f:frequency

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

&:ve

BÖLÜM-1

GİRİŞ

1.1. Problem durumu

Kelime ilişkilendirme testi çeşitli disiplinlerde kullanılan, geleneksel ölçme tekniklerine nazaran bireye serbestlik sağlayan alternatif ölçme testlerdendir. Bu çalışmada kullanılan bu yöntemin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının eski Türk devletleriyle ilgili algılarının belirlenmesinde, öğretmenler için kavram algılarını tespit etmede örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

Algı kavramı hayatımızda önemli bir rol oynamaktadır. Varoluş dünyasıyla ilişki kurmamıza izin verir. Çevremizi, düzen vb. şeyleri hayatımıza tanıtır. Bizi şekillerin, kokuların, zevklerin, renklerin, sertlik ve şeylerin yumuşaklığı ile tanıştırır. Algı sayesinde sadece şeyleri görüp dokunmaz, aynı zamanda dokunamayacağımız matematiksel bir denklemi ve gökyüzünde bir yıldızı buluruz. Algılama, yalnızca bilgiye erişmenin yollarından biri olarak görülebilir. Ancak bunun en önemlilerden biri olduğunu vurgulamak önemlidir çünkü algı vizyonla başlar ve vizyon bizim temel duyu organımızdır. Öte yandan, gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus da algının insan bilgisinde çok önemli bir rolü olduğu, ancak hala sınırlı olduğudur. Algılar duylara bağlı olarak değişebilir ve zamana ve yere göre bile değişebilir (Burkaz, 2016).

Algı, insanları insanla dış dünya arasında bağlayan birçok bilgi teorisinin temelidir. Fakat sadece varoluş ve dış dünya arasında bağ kurmaz, aynı zamanda ideal ve dış dünya arasında bir bağlantı kurar. Düşünme dış dünyayla bağlantı kurduğunda, algının önemi büyük ölçüde artar. Örneğin, matematikte bile bir sorunu çözmek için bir kâğıt veya tahtaya ihtiyaç vardır. Başka bir deyişle, düşünce ve algının birbirleriyle doğrudan ilişki içinde olduğunu söyleyebiliriz. Algının kaynağı duyumlardır, duyu organıyla elde ettiğimiz ham verilerdir. Fakat bu veriler phantasia, arzu ve nous gibi yetilerle işlenerek anlamlı hale getirilir. Böylelikle algının işlevi dış dünyayla bağ kurmayı, farkına varmayı sağlamaktır (Arslan, 2013).

Sosyal Bilgiler, bireylere geçmiş, şimdiki ve gelecekteki bağlamlar hakkında bilgi, beceri, tutum ve değerleri ve sınıfa aktarılacak sosyal olayları veren bir derstir. Öğrencilere Sosyal Bilgiler konularının geçmişte nasıl oldukları, şimdi nasıl oldukları ve gelecekte nasıl olacağı hakkında bilgi verilmelidir. Bunu yaparken, Sosyal Bilgiler dersi, geçmişi geçmişin yorumlanması ve geleceğin öngörüsü ile ilişkilendirir. Güncel olaylar, sosyal bilginin şu anki zaman eksenini oluşturur. Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciler ile okul dışı yaşam arasındaki ilişkilerin kopması engellenmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin doğasına uygun olarak araştırma, okuma, gözleme, yansıtma ve eleştirme, tartışma, doğru ve yanlış olma; mevcut olayların öğretilmesinde öğretmenin asıl görevi, öğrencilerin güncel olayları takip etmelerini sağlamak ve konuların, bireylerin ve olayların geçmiş ve şimdiki durumları arasında bağlantılar kurmaktır. Bu araştırma ile öğretmenlerin şimdiki zaman dilimini oluşturan Sosyal Bilgiler dersinin mevcut biçimlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır (Aydemir, 2014).

Her topluluk vatandaşların beklentilerini karşılamalarını ister. Bireylerden okuldan gerekli nitelikleri planlı bir şekilde edinmeleri istenir. Okullar öğrencileri yaşam için hazırlar, toplumun beklentilerini karşılayacak bireyler olarak eğitir. Okullarda öğrencilerin topluma sosyalleşme, araştırma, sorgulama, eleştiri ve değerlendirme olarak dâhil olmaları amaçlanmaktadır. İlköğretim okullarında, öğrencilere aktif bir vatandaştan beklenen önemli sosyal beceri ve nitelikleri kazandırmak için Sosyal Bilgiler dersi yer almaktadır (Ulusoy, 2009).

Yeni bilgiyi ortaya çıkaran yaklaşım, mevcut bilgi ve öğrenciyi bu süreçte aktif kılan yaklaşım, Sosyal Bilgiler dersine yansıtılmış ve yaklaşımın ilkelerine göre programın yeniden yapılandırılması öğretmen ve öğrencinin rolünü değiştirmiştir. Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerden aktarılan bilgileri ezberlemeleri beklenmez, aksine bunları günümüze yansıtan güncel olaylarla ilişkilendirmeleri beklenir (Aydemir, 2014). Sosyal Bilgiler dersi, bireyin hayatı boyunca karşılaşacağı temel ilkelere dayanır. Bu kadar önemli bir derste her kelimeyi ve konsepti dikkatlice anlamak ve öğrenmek gerekir (Elvan, 2012).

1.1.1. Problem Cümlesi

1.Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının İlk Türk Devletlerine ilişkin algıları nelerdir?

1.1.2. Alt Problemler

1. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Asya Hun Devleti'ne ilişkin algıları nelerdir?

2. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Avrupa Hun Devleti'ne ilişkin algıları nelerdir?

3. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının 1. Göktürk Devleti'ne ilişkin algıları nelerdir?

4. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının 2. Göktürk Devleti'ne ilişkin algıları nelerdir?

5. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Uygur Devleti'ne ilişkin algıları nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ilk Türk devletleri hakkındaki algılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla belirlenmesini amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ilk Türk devletleri hakkındaki algılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla belirlenmesi açısından önemlidir. Bu önem doğrultusunda;

- İlk Türk devletleri hakkındaki Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının algı düzeylerinin ne olduğu ortaya çıkarılmış olacaktır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma, Niğde Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümü öğrencileri ile sınırlıdır.
- Araştırma, veri toplama aracı olarak kelime ilişkilendirme testi ile sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

- Test uygulamaları katılımcılar tarafından samimi ve gönüllü olarak cevaplanmıştır.
- Araştırma konusunda uzman görüşleri ve literatür taraması araştırmanın geçerliliği için yeterlidir.
- Araştırmada kullanılan testte yer alan sorular ölçme amacına hizmet etmektedir.

1.6. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Her geçen gün gelişen ve küreselleşen dünya koşullarında teknolojinin de hâkimiyeti ile beraber bilgiye dayalı bir şekilde kararlar alan ve problemler çözen etkin insanların yetiştirilmesi amacı ve gayesi ile sosyal ve beşeri bilimlerin bütününden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanılan öğretim programlarından bir tanesine sosyal bilgiler denilebilir.

Öğretmen: Öğretmen denildiğinde kelime manasında olduğu gibi öğreten ancak öğretirken dahi kendini geliştirerek edindiği bilgi birikimlerini en iyi ve makul şartlarda karşısındaki muhatabına aktaran bir nevi günümüz maestrosu gibi yaşadığı çağın ve kültürün mevcut gerekliliklerini de dikkate alarak sorumlu bulunduğu öğrencilerini eğiterek yönlendiren ve yetiştiren etkin kişiye öğretmen denilmektedir (Zembat, 2007: 278).

BÖLÜM – II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İlk Türk Devletleri

İlk Türk Devletleri kendi içinde özerk yapıya sahip boyların bir araya gelerek oluşturduğu bugünün tabiriyle federasyon şeklinde örgütlenen siyasi yapılarıdır. Demokratik kuruluşların varlığı ve yönetimdeki etkinliği göze çarpmaktadır. Toy denen meclisler devletin başı yöneticisi Kağan'ları seçtikleri gibi, Kağanların teklif ettiği kanunların kabul edilerek Töreye girmesine de karar vermektedir. Dönem kayıtlarına göre yılda 3 kez toplanan toyun her birinin farklı bir işlevi bulunmaktadır. Büyük bir şölen havasında geçen toya Moğollarda sadece asiller katılabilmekteyken, Hun ve Göktürklerde halkta iştirak edebilmektedir. İlkbahar toyuna katılım şart olup, katılmamak Tanrı'ya ve kağana saygısızlık sayılıp, isyanla bir tutulmuştur. Buradan anlaşıldığı üzere Türk devletlerinin kağanları çağdaşlarındaki gibi mutlak bir gücü kendinde toplamamaktadır. Yasama yetkisi Toylara tanınmıştır. Ayrıca Toyun yetersiz gördüğü Kağan'ı görevden aldığı örnekler de mevcuttur. Bu uygulama Kağan'ın despotizme kaymasını engellemektedir. Töre ve Toy Kağan'ı kısıtlamakta ya da frenlemektedir. Bu özellikleriyle Amerikan tipi Başkanlık sistemine benzerlikleri olduğu söylenebilir. Ama kuvvetler ayrımı konusunda kati bir ayırımdan söz edilemez. Sonuçta nihai karar mercii sıfatıyla Kağan toy kararlarının içindedir ve ayrıca Törenin baş uygulayıcısı olarak Yarguci sıfatıyla adli ve idari davalara hâkimlik yapmaktadır (Agacanov: 2013: 22).

Göçebe yaşam tarzı sebebiyle kalıcı eserleri kısıtlı olan Türk tarihine dair bilgilere ancak Çin, Fars ve Bizans kaynaklarından ulaşılabilmektedir. Göktürklerin Orhun abidelerinden dönemin sosyal ve idari yapısına dair bilgiler edinilebilmektedir. Tabi elde edilen bilgiler ile Çin kaynaklarından edinilen bilgilerin karşılaştırılması ve Göktürk devletinin de bir geleneğin devamı olarak teşkilatlandığını göz önünde bulundurarak bu dönemin yönetsel anlamda sistemine dair genel bir fikir yürütülebilmektedir. Türkler yerleşmek istedikleri bölgelerde bazı coğrafi özelliklerin olmasını istemişlerdir. Bu şartları sağlayamayan devletler ise benliklerini yitirmişlerdir (Sümer, 2017: 44).

Bu bakımdan Türklerin irili ufaklı siyasi kuruluşlar meydana getirerek varlıklarını asırlar boyu devam ettirdikleri saha, Kuzey Çin'den başlayıp bütün Orta Asya'yı, İran'ı ve Anadolu'yu içine alarak Avrupa'da Tuna dirseğine kadar uzanan geniş kuşaktır. Bugün de Türk Toplulukları bu kuşak üzerinde varlıklarını sürdürmektedir (Çandarlıoğlu, 2003:16). Bahsedilen coğrafi bölgede hüküm süren devletler aşağıda açıklanmıştır.

2.1.1. Asya Hun Devleti

Tarihte Türklerin dağınık kabileler halindeki coğrafyasında bütüncül yapıda büyük bir siyasi yapılanma kuran ilk Türk devleti Büyük Hun İmparatorluğu olarak kabul edilmektedir. Kurucusu Teoman'ın oğlu Mete Han dönemi devletin altın çağı kabul edilir. Bu dönemde özellikle askeri anlamda günümüzde dahi varlığını sürdüren onluk ordu sistemi bizzat Mete Han tarafından tanzim edilmiştir (Türk Ansiklopedisi, 32.C: 271).

Mete devletin, tüm Orta Asya'ya hâkim bir imparatorluk haline gelmesi için gerekli olan tespitleri yapmış ve ordusuna kendi icadı ısıklı ok ile Türkler tarafından ehlileştirilen ve kutsal sayılan at ile bu oku kullanmak üzere sıkı ve disiplinli talimler yaptırmıştır. Ayrıca tüm dünyada hala kullanılan orduda onluk sistemi ilk defa uygulamıştır (Koca, 2006: 605).

Dağınık Türk halklarını öncelikle bir araya getirmiş, Tung-huları kontrol altına almış ve batıdaki komşuları kendisini daha önce esir eden, güçlü ve zengin Yüe-çilere gözdağı vermiş ve korkutarak batıya göçe zorlamıştır (Ögel, 1981: 366).

Çin üzerine çıkacağı sefer öncesi arkasını sağlama almıştır. Çin seferiyle; daha önce babasından Çinlilerin aldıkları, Çin'in kuzeyindeki verimli otlakları geri almıştır. Bunun üzerine 320 bin kişilik ordusuyla Çin imparatoru üzerine yürüdüğünde bu orduyu da mağlup edip, Çin'i vergiye bağlamış ve üstünlüğünü kabul ettirmiştir. M.Ö. 197'de Mete Çin prensesi ile evlenmiş ve bir barış anlaşması imzalamıştır. Ayrıca bu anlaşma Orta Asya tarihinde bilinen ilk milletlerarası anlaşma kabul edilmektedir (Koca, 2006: 605).

Hun devletine tabi olan herkes Hun olarak kabul edilir. Halkın yaşaması için gerekli araçları sağlamak devletin sorumluluğundadır. Her şeyden önce, devlet vatandaşlarına yaşam güvenliğini sağlayacak bir ortam sağlamalıdır. Doğal olarak, can

güvenliği için en önemli şey barıştır. Başka bir deyişle, devlet bu barışı silahları kullanarak sürdürmeli ve sürekliliğini sağlamalıdır (Ögel, 1981: 441-442).

Hun İmparatorluğunun, bağlı devletler ve topluluklarla olan ilişkilerinde kullandığı araçlardan biri, çevrede küçük güç merkezleri yaratma taktiğidir. Bu sisteme göre, bazı bağlı durumlar ve uzunluklar desteklenir. Bu organizasyon aynı zamanda Hun devleti Türk Tarihinde sıkça karşılaşılan uç-beyin yapısının da temelini oluşturan küçük güç merkezleri oluşturma stratejisi kullanmıştır. Bu merkezler dış dünyadan gelen tehlikeleri önlemek ve devlete verdikleri vergilerle ekonomiyi güçlendirmek için kullanılmıştır. Merkez daha sonra çevreyi tamamen ona bağladı. Buradan vergilerle zengin olacaktı. Halk isyan etmek istemedi çünkü tanıdık yöneticileri tarafından yönetiliyorlardı (Kafesoğlu, 2003: 246).

Hunların her yönü ekonomik olarak kendi kendine yeterlidir. Askeri örgütlenme nedeniyle yeterli askeri güce sahip. Hayvancılık yetiştiriciliği bir yerde kalıcı kalmamak için kuvvetler. Bu merkeze bağlılığı azaltır. Sonuç olarak, yerleşik yaşam merkezin kontrolünü kolaylaştırır ve merkeze olan bağlılığını arttırırken, göçebe yaşam tarzının tam tersi ortaya çıkmıştır.

2.1.2. Avrupa Hun Devleti

Avrupa Hun devletine bakıldığında; en parlak dönemi olan Attila döneminde devletleşme ve büyük kazanımlar elde edilmiştir. Doğu ve Batı Roma vergiye bağlanmış, toplumun refah düzeyi yükselmiştir. Arkeolojik kazıların bu döneme dair; üst düzey memurların altın kaplama at koşum takımları, yay vs. eşyalara sahip olduklarını, daha küçük makamlardakilerin daha az kıymetli gümüşü veya çeşitli taşlarla süslenmiş silahlar taşıdıklarını gösterdiği belirtilmektedir. Hun devletinin kuruluş aşamasında Başbuğ Balamir'in tüm boyların hükümdarı olmadığı, zorluklar karşısında boy beyleri tarafından seçildiği rivayet edilir. Avrupa Hun'larının klasik dönemine dair Doğu Roma elçilerinin anlatımına göre Hun hükümdarının diğer boylar ve kavimler arasında Primus Inter Pares, eşitler arasında birinci olduğu belirtilmiştir (Ahmetbeyoğlu, 2013: 455).

Kabileler federasyonu olan ve kan bağının akrabalığın esas alındığı ilk döneme göre Atilla döneminde kabilelerin gücü kırılarak, akrabalığa dayanan yapılanmaya izin verilmeyerek, kabile beyleri merkezden uzaklaştırılmıştır. Hâkimiyet kurulan

Krallıklara da vergi vermek ve ihtiyaç duyulduğunda orduya katılma şartıyla iç işlerinde serbestlik tanınmıştır. Ancak Roma başta olmak üzere diğer devletlerle ilişki kurmalarına izin verilmemiştir. İsyan edenlerin özerklikleri ortadan kaldırılarak, başlarına Hun idareciler atanmıştır. Ayrıca bu kralların bazılarında merkezde görevler verilmiştir. Attila merkeze aldığı bu yabancı insanlardan kendisine sadakatle hizmet edenlerle yalnız kendisine bağlı aristokratik bir zümre oluşturmuştur (Thompson, 1948: 177).

Eski Türk devletlerinin aksine, Avrupa Hun İmparatorluğu'nda hüküm sürenler yalnızca stratejik bölgelerdeki Türklerden veya küçük krallıklardan meydana gelmemiştir. Çevredeki diğer topluluklardan oluşmaktaydılar (Ahmetbeyoğlu, 2001: 24,25).

Bu süreçte, Avrupalı Hunlar, Kafkasya üzerindeki Ermeni Krallığını yıkmış ve Roma İmparatorluğu altındaki Mezopotamya'ya baskınlar düzenlemiştir. Yine bu tarihlerde, Don nehri ve Dniester arasındaki Ostrogot egemenliğini sona erdirdiler. İslam öncesi dönemde karşılaşılan devletin iki kanadından biri olan hanedan ailesinin iki hükümdarının yönettiği sistem Avrupa Hunlarında da görülmektedir. Büyük Han'ın merkezi, Don Nehri'nin kıyısında, batıda fetihlerden sorumlu olan Uldin'in merkezi Karpatlara ulaşmıştır. Avrupalı Hunlar, kendisine bağlı küçük güç merkezleri kurmuştur. Yeni güçler Türklerden değil, yerli halktan olmasıydı. Çünkü farklı bir coğrafyada kuruldu (Baştav, 2002: 866, 867).

Bu şekilde bir yapının oluşması, göçebe yaşam tarzının doğal bir sonucuydu. Çünkü binicilik göçebe kabileler ekonomik bir faaliyette birlikte yapabilirler. Kışlık alanların ve yazlık meraların korunması ancak yükseklik yapılanmasında başarılı bir şekilde sağlandı. Arazinin tarıma elverişli olmaması ve tarımsal alanlarda yaşayan nüfusun hem nüfus tarafından doldurulmuş olması hem de kültürel gelişmelerin varlığı, göçmenlerin yaşam tarzını varoluşu korumak için zorunlu kılmıştır. Balamir yönetimindeki Hunlar ile, Doğu Avrupa'daki en büyük imparatorluk olan Ostrogoth'ları yıktılar. Hun'un egemenliği altına girdiler (Ahmetbeyoğlu, 2001: 29).

Attila'ya kadar, devlet teşkilatının Avrupa Hun İmparatorluğu'nda kurulduğunu ve yöneticilerin itaat edildiğini ve devletin tamamen kurulduğunu görüyoruz. Bu dönemde bile, hem Doğu hem de Batı Roma, Hunlara vergi vermeye başladı (Anadol, 1996: 70,71).

Atilla döneminin önemli kurumlarının başında meclis gelir. Mete Han'dan beri önem arz eden bu yapıya gereken itibarı Avrupa Hunları da vermişlerdir. Devlet idaresi, vekillerinin ve yöneticilerin toplanması, bayanın ve ordunun yeri Orta Asya'daki Türk devletleri gibiydi. Sadece orduyu kontrol etmek ve parlamentoya katılmak, asilzadeden olmakla mümkündü. Egemenliğin değerinin kandan babadan oğula geçtiğine ve asil olma yollarının kapalı olmadığına inanılıyordu. Sosyal sınıfların yapısı, modern Hindistan'daki gibi katı ve kapalı değildi. Savaşlarda başarılı olanlar 'Bogatur' kahraman olurlar. Bogatur büyük ün kazandıysa, asil sınıfa girer ve yeni bir asil ailenin kurucusu olur (Németh, 2002: 889).

Attila döneminde merkeze bağlı doğu ve batı olmak üzere iki kanat mevcuttur. Merkezde de hükümdardan sonra yetkili olan ve orduya kumandanlık eden başbakan, baş vezir konumunda bir görevli bulunurdu. Tam olarak devletin merkezi, görevli elitin sayısı ve unvanları tespit edilememekle birlikte protokol kurallarının hassasiyetle uygulandığı belirtilmektedir. Hatun da Hun devlet yönetiminde söz sahibidir. Ayrıca hükümdarın ilk eşinin asil kandan Türk olması şartı bulunmaktadır. Attila'nın birçok eşi ve çocuğu olmasına rağmen yalnız ilk eşi Arıkan'dan olan oğulları taht üzerinde hak sahibi olmuşlardır (Kafesoğlu, 2003: 246).

Attila'nın ölümü ile merkezi çevrenin kontrolünü kaybetti. Orta Asya gibi küçük alternatif merkezler içeren çevre, merkezi isyan etti ve yok etti. Attila'nın oğulları ilk başlarda bunu başaramadı, devlet bunu başaramadığında hızlı bir çöküş dönemine girdi (Ahmetbeyoğlu, 2001: 121).

2.1.3. I. Göktürk Devleti

Göktürk İmparatorluğu da Büyük Hun İmparatorluğu gibi ilk savaşını Çin'e değil Proto- Moğollara karşı vererek kurulmuştur. Devletin kurulmasında en etkili faktör bağımsızlıktır. Devletin kurulmasını hızlandıran olay, hem askeri hem de ekonomik alanda insan gücünü tamamlayan elli bin Batı Töles kabilesinin itaatiydi. Yöneten yönetilen ilişki açısından aydınlatıcı olan bir başka nokta, bu bağımsızlığın sadece Bumin kişisel tutkusu ile değil aynı zamanda tebaasının isteği ile de elde edilmesidir (Gumilev, 2002: 43,44).

Göktürk Devleti 552 yılında Juan-Juanlar'ın ortadan kaldırılması ile resmen kuruldu. Bu olay ile Bumin devletin Kağanı oldu. Bumin Kağan sonrasında devletin

başına önce Kara Kağan, daha sonra Mukan Kağan geçti. Kara Kağan çok kısa süre devlete yönetiminde bulundu. Neredeyse tüm Orta Asya, Mukan Kağan zamanında 554'te tek bir bayrak altında toplanmıştır. Devletin hızlı yükselişindeki en önemli faktörlerden biri, Çin'in iki karşıt devlet arasındaki çatışma altında bölünmesiydi. Bu durumdan faydalanan Göktürkler, aynı zamanda Orta Asya'yı birleştirmeye devam ederken insan kaynaklarını güçlendirirken aynı zamanda ekonomik kaynaklarını da güçlendirdi. Ayrıca, Chou'ların başkentine binlerce Göktürk askeri yerleştirdiler ve askeri üs olarak kullanmaya başladılar (Taşağıl, 2002: 17-18).

Göktürkler zamanında, Türkler devletçilik alanında yükselmişlerdir. Göktürk kağanları artık eski ataları gibi kabileler arasında hakemlik yapan demirci Tarhanlar değillerdir. Bunlar artık büyük devletler kuran ve bunları zaman zaman şiddetle idare eden hükümdarlardır. Togan'a göre; Gök-Türk ve Hazar memleketleri tam bir insan merkezli ve feodaller federasyonu tarzında idare edilmiştir. Hakana tabii bu feodallar kendilerine tabi ortasında yüksek suni tepelerde şatoları bulunan kasaba şehirleri yahut aşireti muhtar krallar gibi idare etmişler, her birinin ayrı unvanları olmuştur. Hatta devlet yönetimi bürokratik temellere oturtulduğundan, Göktürklerde ve birçok Orta Asya Türk devletinde valilere 'ilteber' iktisadi ve mali işlerin memurlarına 'tudun' gibi unvanlar verilmiş ve bunlar idari birer meslek haline getirilmiştir (Togan, 1981: 73).

Han otoritesini ve gücünü ondan alır ve kendi isteklerine göre hareket etmek zorundadır. Halkın talepleri çeşitli tezahürlerle gelebilir. Savaşlar, doğal afetler, bir dizi doğal olay, av kuşları, gri kurt, gökten gelen ışık vb. bunlar bunlardan bazılarıdır (Güngör & Günay, 2003: 65,66).

Neredeyse tüm Orta Asya, Mukan Kağan zamanında 554'te tek bir çatı altında toplandı. Bu nedenle, bu tarih devletin İmparatorluk olduğu dönem olarak kabul edilebilir (Gumilev, 2002: 46).

2.1.4. İkinci Göktürk Devleti

İkinci Göktürk Devleti, Çin'e karşı savaşarak kurulmuş olmasına rağmen, çevrenin alternatif merkezlerinden dolayı en çok bağlı olan Türk kabileleri ve devletleri ile uğraşmaktadır. Asi ve yenilenmiş boyun yöneticisi yerine başka biri ile yer değiştirdi (Giraud, 1999: 81).

Merkezin yaratılması her zaman çok kanlı olmaktadır. Yazıtlarda bunun kırk

yedi sefer ve yirmi savaştan sonra olduğu söylenir. Çalışmanın en ilginç kısmı, seferlerin çoğunun farklı Türk kabileleri ve uzak çevre olarak adlandırılan devletler üzerinde yapıldığı gerçeğidir (Ergin, 2003: 13).

Bu seferler neticesinde Göktürk İmparatorluğu'nun istediği düzen kurulur asker ve. Çevre ile merkez arasındaki çatışmanın diğer bir nedeni de zor yöneticilerdi. En önemli örnek Kapgan Kağan'dır. Bu kağanın aşırı sert tutumu, çevrenin isyanına neden oldu. Bu isyanlar, ordunun ve dört yüz bin birliğe ulaşan asker ve kağanın askeri yetenekleri sayesinde bastırıldı, ancak devletin gücünü düşürdü. Kapgan Kağan isyanları bastırmaya çalıştı. Fakat hem isyanlar devam etti hem de devlet gücünü koruyamadı. Kapgan'ın damadı bile Çin'e sığındı (Taşağıl, 2002: 34).

Uzak çevre daima bu güç mücadelesinin merkezindedir. Yazıtlar bu mücadelenin cehaletle oluşumunu ortaya koymaktadır. İlk Göktürk İmparatorluğu'nun çöküşünün yol açtığı boşluk bu konuda büyük pay aldı. Bağlı kabileler ve devletlerin bağımsızlıkları vardı ve ikincisinin kurulmasıyla tekrar kaybettiler. Bu isyanlar, Kapgan Kağan'dan sonra devam etti ve devletin çöküşüne kadar devam etti. Bu isyanların ifadesi genellikle anıtlardaki şu kelimelerle başlar; “milleti kendi milletim idi. Gök, yer bulandığı için düşman oldu.”(Ergin, 2003: 25).

Ancak, merkez çevre arasındaki farkın da farkındadır. Merkezde 716-717 kışı boyunca, Dokuz Oğuzlar'a sefer düzenlemesi, muhtemelen bir hayvan hastalığı salgınının neden olduğu kıtlık nedeniyle gerçekleştirilmektedir (Giraud, 1999: 85).

Bozkır Türk devletlerinde, başkanlar Tan-Hu veya San-yü, Kağan, Kan (Han), Yabgu, İl-teber gibi çeşitli unvanlar taşımışlardır. Türk tarihinde en yaygın olarak görülenleri, Han (Kral) ve Kağan (İmparator)'dır. Eski Türk devletlerinde genellikle en büyük evlat veliaht tayin edilir, veliahtlar küçük yaşta iseler amcalarının tahta geçmesi töreye uygundur. Devlet başkanlarının oturduğu başkente 'Ordu' denilirdi. Eski Türk devletlerinde arazi sağ-sol, kuzey, güney, doğu-batı, akkara gibi ayrımlarla iki idari bölgeye ayrılırdı. Sivil idarede devlet meclis üyeleri, buyruklar (nazır, bakan), iç buyruklar (saray idaresine bakan) yanında inanç, tarkan, apa, boyla, yula, bağa, ataman, tudun, yugrus, külüg, atı, babacık, atabey gibi, bu unvanları taşıyan ve hiçbiri verasete dayanmayan devlet büyükleri bulunmuştur (Kafesoğlu, 2003: 101-102).

Ordu yönetimi incelendiğinde; Türk devletlerinde askeri ve sivil idareci

ayrımının olmadığı göze çarpmaktadır. Hatta birçok unvanın görev tanımında ordu komutanlığının bulunduğu görülmektedir. Ulu Kağan tüm askeri birliklerin başkumandanıdır. Savaş açma ve savaşlar için birlik sevk etme kararlarını Kağan verirdi. Ayrıca Ulu Kağanların Börü ya da Kurt denilen özel korumaları vardır. Seferi orduların komutanlarına Sü-başı ya da Apa Tarkan denirdi. Bazı zamanlar hanedan üyesi hatunların da savaşlarda yer aldıkları bilinmektedir. Ancak onlar çatışmanın içinde yer almaz daha çok komuta merkezinde dururlar (Erkoç, 2008: 65).

2.1.5. Uygur Devleti

İkinci Göktürk döneminin Bilge Kağan'ın ölümü ve çocuklarının babalarının dirayetinden uzak olması ile Tonyukuk'un bilgeliğinden yoksun olmalarından dolayı 741'de sona ermesiyle farklı karakteriyle tarih sahnesine Uygurlar çıkmışlardır. Karluklarla anlaşarak Moğolistan'ı paylaşan Uygurlar Basmillere boyun eğdirmiş, Ötüken ormanında devletin merkezini ilan ederek, kendilerini doğunun hükümdarı, Karlukları batının hükümdarı atayarak devleti kurmuşlardır. Devletin kurucusu Kutluğ Bilge Kül Kağan'ın ölümü ile Tengri Bolmiş İlteriş Bilge Kağan (Gökten gelen imparator, imparatorluğun kurucusu) tahta çıkar. Fransız Türkolog Jean-Paul Roux'un üzerinde durduğu konu eski Türklerde bu denli uzun unvanlar kullanılmamasına rağmen Uygurlarda bir kağanın bu denli şatafatlı bir unvan kullanmasıdır (Roux, 2002: 55). Uygurların bu konuda hangi uygarlıktan etkilendikleri tartışma konusudur.

Uygur Devletine ait kaynaklarda ki bilgiler arasında yeteri kadar referans bulmak zordur, ancak çok yetenekli ve cesurdurlar. Selenga, Orhun ve Tola nehirlerinin kıyısındaki Uygur kabilelerinin toprakları verimsiz olduğu için, atların az olması, koyun ve sığırların çok olması kaynaklar arasında geçmektedir (Çandarlıoğlu, 2002: 194).

Uygur devletinin kurulması, Türk devletlerinde çevrenin alternatif merkezçikler içerdiğinin en açık kanıtlarından biridir. Göktürk İmparatorluğu'nun kollarından biri olan Uygurlar, devletin zayıflaması döneminde Bugu ve Bayırku gibi bazı kabileleri topladılar. Göktürk baskınlarını durduramadığında büyük ün kazandı. Göktürklerin yıkılmasıyla Çin egemenliğine giren Uygurlar hayatta kalamazlardı. Çin'in kuklacı pozisyonunun yöneticilerini öldürmek işe yaramadı. Çin'in komploları neticesinde, yöneticiler ortadan kayboldu. İkinci Göktürk İmparatorluğu'nun Karluk, Basmil ve Uygurlar tarafından kurulan ittifak sonucu çöküşünden sonra, Uygur devleti kuruldu

(Erkoç, 2008: 74).

Öncelikle Uygurlarda yakın ve uzak çevreye hakim oldu ve devletin tahakkümünü güçlendirmeye çalıştı. İlk seferler uzak bir çevre olarak kabul edilebilecek Türk kabilelerine yapılmıştır (Çandarlıoğlu, 2002: 195).

Bir Türk boynunun devleti ele geçirmemesi için diğer Türk kabilelerinin itaatini sağlamalıdır. Bu durum ilk başta zorlanır, sonra kalbin rızası ve halkın desteği gerekir. Bu başarılmazsa, devlet Göktürk İmparatorluğu'nu incelerken yukarıda görüldüğü gibi parçalanma sürecine girer. Ve çevreden başka bir Türk kabilesi devleti (merkez) ele geçirdi. Bu muhtemelen merkeze yakın boylardan olacak. Bu aynı zamanda güç ve güç ilişkilerinin devleti nasıl etkilediğinin en açık göstergelerinden biridir (Roux, 2002: 55).

Uygurların değişimi sadece devlet adabında kalmamış, özellikle inanç sistemi üzerinde gerçekleşmiştir. Uygur hükümdarlarının Çin kültürü ile yakın ilişkileri sonucu Mani dini Türkler arasında popüler hale gelmiş ve sonrasında resmi din ilan edilmiştir. Bu süreçle birlikte mani rahipleri devlet teşkilatına dâhil edilmesiyle önemi artmıştır. Bunlar sonucu yaşam tarzı da değişmiştir. Vahşi âdetleri olan et yoğun beslenen uygarlık sebze ile beslenen ve iyiliğin teşvik edildiği bir topluma dönüşmüştür. Bir Türk devletinin ilk kez dinini neredeyse toptan olarak değiştirmesiydi. Yabancı dinlerin etkisi Türk devletlerinde Uygurlar öncesi görülse de, bu kabul sosyal düzeyde değildi ve bireysel etkileri oldu. Kabul edilen dinlerin Budizm ve daha sonra Maniheizm olması ilginçtir. Maniheizm'in Uygurlar üzerindeki etkisi inanıldığı gibi savaşlarının kaybı değildi (İzgi, 1986: 65).

Maniheizmin temel etkisi edebiyat ve sanat alanında olmuştur. Uygurlarda, özellikle yaşam tarzlarında köklü bir değişiklik yapmamıştır. Mani dininin etkisiyle Uygurlar, diğer Türk devletlerinden farklı olarak şehirler inşa etmişlerdir (Erkoç, 2008: 29). Manihaizmin yayılması, Budizm'in yayılmasını engellememiştir ve bu iki din bir arada yayılma fırsatı bulmuştur (Abdurrahman, 2002: 244). Maniheizm, uluslararası ilişkilerin bir aracı olarak da kullanılmış ve bu dini yayma bahanesi altında Çin baskı altına alınmıştır (Erkoç, 2008: 23). Budizm ve Maniciliğin etkisinin çok yüzeysel kaldığını gösteren göstergelerden biri de bir Çin büyükelçisinin seyahatidir. Buna göre zenginler ve fakirler et yiyorlardı (İzgi, 1989: 67).

840 yılında Kırgızlar karşısında aldıkları yenilgi ile tarih sahnesinden çekilen Uygurların devlet yapıları ataları Hunlardan oldukça farklılaşmıştır. Yerleşik hayatın getirdiği birçok kurum ortaya çıkmış, işler yazı ile yürütülmüştür.

2.1.6. Oğuzlar

Arap ve Fars kaynaklarında Guz veya Ğuz, Göktürk yazıtlarında Oğuz, Rus yıllıklarında Torki, Tork, Torçin ve Bizans kaynaklarında Uz adları ile bilinen Oğuz adının etimolojisi üzerine türlü açıklamalar vardır. Eski zamanlardan beri Oğuz adının anlamını tespit etmek için çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Josef Marquart, Oğuz'un Ok+uz kelimelerinden geldiğini ileri sürmüştür. Ona göre “ok”, ok anlamına gelirken “uz” da adam demek olup “Oğuz” “oklu adamlar” manasına gelmektedir.” (Özkan, 2010).

Konu ile ilgili olarak birçok farklı görüş bulunmakla birlikte yaygın olarak kabul edilen, Gyula Nemeth'in görüşü olmuştur. Kabile manasına gelen “ok” sözüne eski Türkçedeki çoğul eki “z” ilavesi ile ok+uz olup, “kabileler” anlamına geldiğini savunan Nemeth'in bu izahına karşı bazı itirazlar vardır (Kafesoğlu, 2003: 67). Bu görüşlere ilk kez karşı çıkan Paul Pelliot, bu itirazına rağmen yeterli etimolojik izah verememiştir.

Buna rağmen bu güne kadar, bu görüşler arasında gerçeğe en yakın olanı Nemeth'in görüşü kabul edilmiştir. Nemeth'in bu izah tarzının, sadece dil açısından değil, Türk tarihinin sosyal ve siyasi gelişmesi bütünü içinde ele alındığı takdirde özellikle doğru olduğunu ifade eden Kafesoğlu, konu ilgili olarak “Oğuz kelimesinin Çince'ye “kabileler” diye tercüme edilmesi de bu görüşü desteklemektedir. Anlaşıyor ki, Oğuz adının aslında “etnik” bir isim olmayıp doğrudan doğruya “Türk Kabileleri” manasını ifade eden bir kelimedenden ibarettir. Oğuz tabirinin r'li söylenişi olan “Oğur” şeklinin ayrı ad olarak milattan önceki Çin kaynağında geçmesi, eski çağlarda Çinlilerin Türk topluluğunu yakından tanımadıklarından ileri gelmiş olmalıdır. Hatta bu görüşü destekler mahiyette, Faruk Sümer; “Ok+u+z'daki “k”, söylene söylene pekâlâ ‘ğ’ye dönüşebilmektedir” demektedir (Ercilasun, 2015: 77).

VI. yüzyıldan itibaren Oğuz boyunun adı Yenisey, VIII. yüzyılda Orhun yazıtlarında geçmektedir. VI. yüzyıldan itibaren Göktürk Hakanlığında toplanmış olan Türk kabilelerinden bir kısmı 630'da başlayan fetret devresinde, kendi aralarında birlik

kurarak Tula-Selenge ırmakları bölgesinde Dokuz Oğuz kağanlığını meydana getirmişlerdi. (Kafesoğlu, 1994: 54).

Birçok boydan oluşan Göktürk İmparatorluğunun hâkimiyeti altındaki asli unsurlarından biri de, VII. yy'ın ikinci yarısı ile VIII. yy'ın birinci yarısında Tula Irmağı boylarında yaşayan ve dokuz boydan meydana gelen Dokuz-Oğuzlardı. Ötüken, onların idaresi altında idi. Bu sırada Oğuzların başlarında bulunan hükümdarları Kağan unvanını taşıyordu (Tüysüz, 2015: 46).

Göktürklerden sonra ikinci güçlü kavim olan ve Doğu Göktürklerini yıkan kavimler arasında bulunan Oğuzlar, Uygur devletinin kurulmasında da rol almıştı. IX. yüzyılda Kırgızların taarruzları karşısında Moğolistan'ı terk edip Uygurlarla birlikte Doğu Türkistan'a göç etmişlerdi. Faruk Sümer, Uygurlar devrinde de aynı mahiyette bir rol oynayan Dokuz Oğuzlar'ın akıbetinin meçhul olduğunu söylemektedir. Oğuzların bir kısmı, Hazar Denizi doğusunda ve Maverâünnehir'de (Amu-Derya ve Sir-Derya Nehirleri havzaları) Oğuz Yabgu Devletini kurdular. (Baykuzu, 2006: 42).

İbnü'l-Esîr, Oğuzların Seyhun boylarına gelişlerini 775-785 (Halife el Mehdi zamanı) yılları olarak vermiştir. Seyhun boyları Türkiş, onun da öncesinde Batı Göktürk ülkesi toprakları idi. Muhtemelen 603 yılında verilen Töles boyları, daha sonra On Okları yani Seyhun Oğuzlarını oluşturdu. Seyhun kıyılarında yaşayan bu Oğuzlar başka bir boy (kavim) olup, Batı Göktürk topluluğu olan On Oklar'a mensup idiler (Özgüdenli, 2013: 38).

Oğuzlar, X. yüzyıl Hazar Denizi'nin doğusundan itibaren Sir-Derya'nın (Seyhun) orta mecralarına kadar uzanan sahalarda yaşıyorlardı. O zaman Seyhun nehrinin kuzeyindeki sahaya Oğuz Bozkırı denmekteydi. İstahrî ondan naklen İbn Havkal ve diğer coğrafyacıların eserlerinden Oğuz ülkesinin batı, doğu ve güney sınırları hakkındaki kesin bilgiler ışığında fikir edinebiliyoruz. Buna göre Oğuz yurdu batıda Hazar Denizi'ne dayanıyordu. X. yüzyıla kadar henüz yurt edinilmemiş bir bölge olan Hazar Denizi'nin doğusundaki Siyâh-Kûh verimsiz olmasına rağmen diğer bölgelere nazaran daha güvenli olması ve hayvan yetiştirmeye uygun otlaklar bulunması nedeniyle Oğuzların bir kısmı tarafından yurt edinilmişti (Şeşen, 1995: 41).

Türk devletlerinin çöküşlerinin en büyük sebeplerinden biri de kendi aralarında yaşadıkları mücadeleler olmuştur. Oğuz Yabgu Devleti'nin içinde de mevcut olan bu

soruna bir de komşuları ile yaşadığı mücadeleler eklenince, Oğuz Yabgu Devleti, XI. yüzyılın ortalarında çökerek siyasi varlık olmaktan çıkmıştı (Agacanov, 2013: 165).

Oğuzlar bu dönemde Üç Ok ve Boz Ok olmak üzere ikili teşkilat halindeydiler. Bu boyların adlarına dair ilk bilgiler Kaşgarlı Mahmud'un yazdığı Divânü Lügati't-Türk'de geçmektedir. XI. yy'ın ikinci yarısında yazmış olduğu kaynağa göre, Oğuzlar, 24 boy halinde yaşamakta idi. Fakat Kaşgarlı Mahmud, bu boyların 22'sine ait isimleri vermektedir. Divanü Lügati't-Türk adlı eserinde sırasıyla Oğuz boyları şu şekilde verilmektedir; Kınık, Kayı, Bayundur, Yıva, Salgur, Afşar, Begtili, Bügdüz, Bayat, Yazgır, Eymür, Kara Bölük, Alka Bölük, İgdir, Üregir, Tutırka, Ula Yondlug, Töger, Beçenek, Çavuldar, Çepni, Çaruklug. Kaşgarlı Mahmud, Halaç adını taşıyarak bazı hususlarda diğerlerinden ayrıldıkları için Oğuzlar'dan sayılmadığını söylediği iki boyu listesine almadığı gibi, bunların adlarını da vermemiştir (Sümer, 2017: 45).

Oğuz boylarına dair tam liste XIV. yy'ın başlarında Reşidüddin tarafından verilmiştir. O, Oğuz boylarını Boz Ok ve Üç Ok olarak tasnif etmiştir. Selçuk'un ve maiyyetindeki Oğuzların Kınık boyundan geldiklerine dair kaynaklar ortak görüştedir. Başlangıçta kendi devlet sınırları içerisinde gerçekleştirdikleri göçleriyle hareketlilik kazanan ve kısa zamanda Ortaçağ İslâm dünyasında önemli rol sahibi olan Selçuk Bey'e bağlı Oğuzlar, diğer boylar arasında itibar sahibi ve nüfuzlu bir yere sahiptirler (Koca, 2002: 57).

Onlar, bağlı buldukları beylere nisbetle, Yabgulular, Yınallılar, Kızıllılar gibi adlarla anılmışlardır. 1027 yılında Horasan'a gelen Arslan Yabgu'ya bağlı Oğuzlar'ın Gazneli baskısı ile gerçekleşen Oğuz akınlarından kuzeye sığınanlar (Balhan Dağları) Balhan Oğuzları, batıya gidenler ise Irak Oğuzları adlarını alacaklardır (Doğan, 1954: 42).

2.1.7. Bulgarlar

Bulgar adının kökeni hakkında çeşitli görüşler ortaya kondu. Yaklaşık 200 yıl boyunca, Bulgarların kökenine vurgu yapıldı ve Tatar, İslav ve Fin olduğunu iddia ederek ayırım gözetmeyen yerli yersiz kanıtlar ortaya atıldı (Kafesoğlu, 1985: 11).

Batı Hun imparatoru Attila'nın (453) ölümünden sonra ilk iki oğlu asi Germen kabileleri ve Bizans ile savaşlarda öldü. Doğuda, yorgun Hun kalıntıları ile birlikte, diğer Türk kitleleriyle kuzey-batı Karadeniz kıyılarında kendi soyları ve aynı kültürleri

ile tanıştı ve bu iki klan batıya dolandı ve Bulgar adı belgelendi.

Eski Bulgar devletinde sosyal yapısına bakarsak, bir sınıf sistemi görüyoruz. İnsanlar dört sınıfa ayrılır. Birinci sınıf, Han ve yakın akrabalarının en üst düzeyde olduğu bir klandan oluşuyordu. 2. sınıf: Kazanlardan, din adamlarından oluşuyordu. Büyük ve küçük iki kategoriye ayrıldı. Büyük din adamları da egemen meclisteydi. Daha sonra “Boyla Son” kelimesi Bolyarin Son olarak değiştirildi. 3. Derece: Yüksek memurlardan oluşuyordu. Halkla ilişkiler ile ilgilendiler. Dördüncü sınıf tüccar, zanaatkar, çiftçi ve şehir halkından oluşuyordu. Kölelik belirgin değildi. Mahkûmlar ya kendi mahkûmlarıyla değiştirildi ya da fidye karşılığında iade edildi (Miftakov, 2002: 622).

Her ne kadar düşünse de, savaşçılar olan insanlar kendilerini yönetecekleri seçmekte özgürdüler. Baltavar olmak isteyen kişi seçim sürecinden geçmek zorunda kaldı. Bu nedenle, Bulgar halkındaki durumun doğrudan babadan oğula geçemediği kesin olarak söylenebilir. Kubrat döneminde Bulgar devletinin genişlemesiyle, yöneticilerin unvanı da katıldı. VII. yüzyılın ortalarında Kubrat, Baltavar'a van Han unvanını ekledi. VII. yüzyılın 50'li yıllarında Hazarlar'a karşı kazanılan zaferden sonra Han unvanını kazandı (Kafesoğlu, 1985: 45-46).

Kubrat da dâhil olmak üzere Bulgar yöneticilerin kendilerini han diye çağırmadıkları vurgulanmalı. İlk defa Han unvanı M.S. III. yüzyıl. Tobat kabilesinin başı Sianbi tarafından Lin adıyla kullanıldı. Ona Lin Han adını verdi. Aslında, bu unvan büyük ulusların liderleri için kullanılmış, ancak daha sonra küçük ülkelerin yöneticileri için kullanılmıştır. Han unvanı M.S. 402'de ortaya çıktı. İlk önce cücelerin lideri tarafından kullanıldı (Moğollar hattından geldi ve sonra Türkçe konuşan insanlara katıldı). Daha sonra, Cüceler Avarlar olarak adlandırılmaya başladı. Bulgar yöneticilerin en büyük oğlu Yabgu unvanına sahipti. Babalarından sonra muhtemelen geçmeleri düşünüldü. Kubrat zamanında, oğullarından oluşan bir konsey, Dulo Prensiği'nin temsilcisi ve önemli devlet işlerinde yüksek din adamlarından oluşan bir kurul toplardı. Bu nedenle, Bulgar devletinin başının mutlak bir gücü yoktu. Gücü, biri yöneticinin, diğeri yüksek rahiplerin yakın akrabası olan iki meclis konseyiyle sınırlıydı (Miftakov, 2002: 624).

Ayrıca, Bulgar Tuna Devletinde bir parlamentonun varlığı da bilinmektedir. Bulgarlar, X. yüzyılın başlarında diğerk Türk kabileleri kadar göçebe idiler, ancak kısa

süre sonra yerleştiller, uygun toprakları değerlendirerek ekildiler ve aynı yüzyılın ikinci yarısında zanaatkar olduklarını gösterdiler (Kafesoğlu, 1985: 45-46).

Başlıca tarımsal ürünler; buğday, buğday ve arpa. İbn Fazlan'ın yolculuğu sırasında Bulgarların şehri yoktu. Bu nedenle, hepsinin kubbeli çadırlarda oturduğunu belirtti. Çalışmalarında hükümdar çadırının en büyük çadır olduğunu ve bin kişiyi alabileceğini yazdı. Ayrıca bazı Bulgar yemeklerinden örnekler veriyor. Buğday ve arpa çok yaygın olmasına rağmen, aynı zamanda darı, et ve et arpa çorbasının çok popüler olduğunu ve ballarından ve ballarından bal içtiklerini öğreniyoruz. Ayrıca zeytin ve susam yağı yerine balık yağı kullanıldığını ve bu yağın kötü koktuğunu söylüyor (Şeşen, 1995: 42).

Madeni paraların en büyüğü sözde İdil Bulgarları, Bulgar kentinin başkenti (976). Rus kroniklerinde 1164 olayları nedeniyle, Bulgarların başkenti 'büyük şehri' olan Rus Kaynaklarda verilen eksik alanların bile, Bulgar şehir zamanına göre bir şehir olduğu anlaşılmaktadır. Kentin etrafını çevreleyen şehir içi, sanat bölgesi ve kalenin sarayı ile geniş bir alanı işgal ettiği küçük bir şehir şehri vardı. Kentte cami, hamam ve kervansaray vardı. Ancak 1237'deki Moğol yıkımından önce Bulgar şehir binaları hakkında hiçbir şey söyleyemeyiz (Kayabalı & Arslanoğlu, 1985: 19-20).

2.1.8. Türgişler

Türk devlet teşkilatının özelliklerini Türgişte görmek mümkündür. Türgişler'de görüyoruz ki бага, hakan, kağan, tegin, çur de başlıklar kullanılmıştır. Türk yöneticiler Souo-ko ve kardeşi Tche-nou ile olan anlaşmazlığı nedeniyle sayısı gün geçtikçe artan kabilelerden bazılarını verdi. Bu durum karşısında Gök-Türk Kağan Kapgan Han, tehlikeyi önleme konusunda anlaşamayacak iki kardeşi öldürdü. Kültegin Yazıtında bu olay şu şekilde geçer; "Türgiş kavmindendi. Bilemediği içim bize karşı yanıldığı, kabahat ettiği için buyruğu ve beyleri öldürüldü (Taşadı, 2000: 339).

Burada dikkatimizi çeken Türgiş hanının hatası nedeniyle beylerin öldürülmesi. Türgiş Hanı ile beylerin ilişkisinin güçlü olması veya herhangi bir intikam olasılığını ortadan kaldırmak istenebilir. Türk devlet örgütünün geleneklerinde oyuncak ve kenetlerin olması bize han ve beyler arasındaki ilişkiyi açıklar. Son kararın Hanın kararı olsa da beyler ile olması muhtemeldir (Salman, 1973: 41).

Kapgan Kağan'ın 715 yılında duyduğu korkuya rağmen, Kara Türgişler,

Kiu-pi-che Kie kabilesi şefi Sou-lou civarında toplandı. Sou-lou başlangıçta ”çur Sou. On kabilenin yoksulluğu ve 200.000 ordusu olduğu gerçeği, onun kısa ‘tegin’ sıfatını almasını sağladı. Kapgan Han'ın ölümünden sonra 716'da Kağan olduğunu ilan etti. Bu durum Türkişler'in farklı isimler olsa bile aynı idari özellikleri gösterdiğini gösteriyor. Sonuç olarak, Turgiş'te Türk boyudur ve taşıdığı tüm özelliklerle bunu kanıtlar (Kafesoğlu, 2000: 142).

2.1.9. Kuman-Kıpçaklar

İlk defa, Kıpçaklar Tobol-İşim Nehirleri etrafındaki tarih sahnesinde yer almaktadır. Komşuları İrtiş Nehri civarında Kimekler ve kuzeyde Peçenekler'dir (Taşağıl, 2000: 339).

Kıpçaklar, Güneydoğu Avrupa bozkırlarında, Peçenekler ve Uzlar gibi bir devlet kuramazlardı. Kaynaklarda daha çok geçen Kıpçaklar, İsim-Tobol vadilerinde Kimekler'in bir dalıdır. XI. Yüzyılın son yarısında, idari görevin Kıpçak şubesinde ikili bir federasyonda yaşadı (Yücel, 2002: 420).

Kıpçaklar, diğer Türk kabileleri gibi, bir hükümet kurmamış, aynı zamanda kendi yönetmeliklerini de ortaya koymuşlardır. Örneğin, bu etkinliği gösterebiliriz; Gürcistan kraliçesi Tamara'nın (1184) ilk döneminde, ordusu Türklerin elindeyken, bir Kıpçak şefi olan Kutlu Arslan siyasi bir mücadeleye girmiş ve bir Devlet İstişare Meclisi kurarak yönetime anayasal bir tarz getirmiştir. Her halükarda, Türkler devleti atalarını gördükleri gibi kurma ve yönetme geleneğini sürdürmeye çalıştılar (Kafesoğlu, 2000: 193).

2.2. Sosyal Bilgiler ve İlk Türk Devletleri

Tarih, sosyal bilimlerde özel bir yere sahiptir. İlköğretimden yükseköğretimin sonuna kadar tüm eğitim seviyelerindeki tarih dersleri, sosyal bilimlere olan genel kayıtsızlıktan en çok etkilenen disiplinlerden biri olarak kabul edilmektedir (Safran, 2006: 13). Özbaran tarih ve tarih öğretimi ile ilgili; geçmişin rehberi ve geleceğin aynasıdır şeklinde düşüncesini ileri sürmektedir (Özbaran,1992: 11). Halkın gözünde ise bu konuda; insanların geçmişte yaptıklarını araştıran, irdeleyen ve toplumsal hareketlerin bir görüntüsünü tasvir eden bir derstir (Erkan, 2009: 4).

Ortaylı (19916) tarihi açıklarken, özellikle sözcüklerden yola çıkarak hareket

etmenin önemine değinmiştir. Özellikle Historia kavramı daha sonra Tevarih ve sonrada felsefeye mal olmuş olan önemli res gestae üzerinde durmuştur. Bunlardan Historia Latince de elle tutulan bir malzeme, Araplarda ay veya takvim anlamına geldiğini söylemektedir. Res gestae ise Latince de “res”:şeyler anlamında, “gestae” ise tavır davranış hareket anlamında kullanılmıştır (Ortaylı,1996: 152).

E.H. Carr'ın Tarihin ne anlama geldiği sorusuna; “Tarihçi ile olaylar arasında mükemmel bir iletişim ayrıca geçmiş ile bugün arasında sürekli bir alışverişi olduğunu ve pek çok parçası kayıp bir iç içe geçmeli bulmaca” şeklinde ifade etmiştir (Carr, 2002: 16). Tarih öğretimi ise, insani değerlerin tümüne saygı duyan sorumluluk sahibi ve geçmiş ve gelecek arasında köprü kurabilen incelemeyi benimseyen yeni nesiller ve bunu amaç edinen değişim meydana getirme çabasıdır (Ataş, 2014: 8).

Cumhuriyet rejiminden ve imparatorluğun ulus devlete geçişi ile birlikte, tarih öğretimi ulus-inşa sürecinde doğrudan bir rol üstlenmiştir. Cumhuriyet tarih eğitim programlarının, ortak bir tarih duygusu ve değerlerin topluma aktarılmasına dayanarak yapılandırıldığı görülmektedir. Bu programlarda, içerik genellikle kronolojik bir anlayış içinde yapılandırılmıştır. Bilgi düzeyinde çok geniş bir içeriğin aktarılmasına dayanan ve siyasi tarihe odaklanan bir dizi kronolojik olay olarak yapılandırılan tarih eğitimi programları ülkemizde klasik, öğretmen merkezli tarih öğretiminin önünü açmıştır.

Safran'a göre (2008); tarih boyunca, geçmişle ilgili geleneksel bilgi veya inançların geleneksel olarak aşılmasının üç önemli nedeni vardır.

Bunlar;

- 1- Kültürel mirasın aktarılması,
- 2- Ahlak eğitimi vermek,
- 3- Günümüz dünyasını anlamak.

Genç nesillere kimlik duygusu verilmesine yardımcı olmak ve köklerini ve kültürel mirasından payına düşeni anlamasına yardımcı olmak amacıyla tarih öğretimi sürecinde nasıl bir yol izlenmelidir? Hiç şüphe yok ki tarihteki öncü rol öğretmenlere ve ders kitaplarına düşüyor. Her öğretmenin kendine özgü bir tarih öğretme yöntemi, dünya görüşü ve tarihi bir dil olduğu göz önüne alındığında, bu konuda belirlenen hedeflere ulaşmanın tek yolunun tarih ders kitapları olduğu açıktır. Bu sebeple, bir

ülkede gelecek nesillerin gelişmesinde ders kitapları; kimlik, kültürel kökler ve ulusun aşkı gibi değerler kazanmada doğrudan etkilidir.

6. sınıf Sosyal bilgiler dersinde aşağıdaki ünitelerde verilmek istenen kazanımlar verilmiştir.

2.Ünite:

Kültür Ve Miras

Kazanımlar:

SB.6.2.1. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

SB.6.2.3. Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.

SB.6.2.4. Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.

Buradan hareketle Ortaöğretim 9. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı Genel Amaçları ve Tarih Ders kitabı incelendiğinde Milli Kimlikle bağlantılı beş genel amaç olduğu görülmektedir.

Bunlar;

3. Türk tarihi ve Türk kültürünün temel unsurlarını ve süreçlerini kavrama ve kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesinde öğrencilerin sorumluluk almalarını sağlamak.

4. Ulusal kimliğin oluşumunu, bu kimliği oluşturan unsurları ve ulusal kimliği koruma zorunluluğunu kavramak.

5. Geçmiş ile bugün arasında bir bağlantı kurarak ulusal birliğin önemini anlamak

9. Tarihin yalnızca politik değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel alanları da kapsadığını ve yaşamın tarihin konusu olduğu bilincini kazandığını kabul ederek.

13. Kültürel değerlerine bağlı olarak farklı kültürlerle etkileşim kurabilmek.

2015-2016 yılında Ortaöğretim 9. Sınıf Tarih Dersinde kullanılan tarih

kitabındaki Milli kimlikle bağlantılı olabilecek üniteler ve kazanımları ise şu şekildedir.

Ünite 3: İlk Türk Devletleri

Kazanımları;

1- Türk isminin anlamını ve kökenini anlayın.

2- Orta Asya'nın coğrafi özelliklerini tanıyın.

3- Asya Hun Devleti'nin politik, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını değerlendirir.

4- Halkların Göç nedenlerini ve sonuçlarını siyasi, kültürel ve ekonomik açıdan değerlendirir.

5- Avrupa Hun Devleti'nin politik faaliyetlerini ve Avrupa'ya etkilerini değerlendirir.

Ünite 5: Türk-İslam Devletleri

Kazanımları;

1- Türklerin İslam'ı kabul etme sürecini ve bu süreçte meydana gelen sosyal ve kültürel değişimi açıklar.

2- Karahanlılar döneminde siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri değerlendirir.

3- Gazneli Devleti'ndeki politik, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri değerlendirir.

4- Büyük Selçuklu Devletinin kuruluşunu ve organizasyonunu etkileyen faktörleri değerlendirir.

5- Malazgirt Savaşı'nı sebepleri ve sonuçları ile birlikte açıklar.

6- Büyük Selçuklu Devleti'nde Malazgirt Savaşı'ndan sonraki siyasi olayları değerlendirir.

7- Büyük Selçuklu Devlet Dönemi eserlerini kullanarak bilime, sanata ve kültüre verilen önemi değerlendirir.

Ünite 6: Türkiye Tarihi

Kazanımlar;

1- Türk devletinin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerini ve Malazgirt Muharebesi'nden sonra Anadolu'da kurulan beylikleri değerlendirir.

2- Türkiye, Selçuklu Devletinin kurulmasını ve siyasi bir güç olarak ortaya çıkmasını etkileyen faktörleri açıklayabilecektir.

3- Haçlı Seferlerinin sebeplerini ve sonuçlarını Türkiye ve Dünya Tarihi açısından değerlendirir.

4- Türkiye'nin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerinden Selçuklular, Anadolu'nun yurtdışındaki Türk olma şartlarını dikkate almaktadır (tarihsinifi.com)

Program incelendiğinde tarihi olayların kronolojik bilgi şeklinde verilmesi ve tarihin kronolojiden ibaret bir görüntü çizmesi halen devam etmektedir.

2.3. Algı Kavramı

Aristoteles gelinceye kadar algı kavramı birçok değişikliğe uğramıştır. Aristoteles'ten önceki filozoflarından bazıları, bilgi anlamında algıyı vurgularken, Platon bize bilgi veremiyordu. En önemli filozoflardan ikisi Empedocles ve Democritus'tur (Arslan, 2013: 281).

Öte yandan, Empedocles'in gelişine kadar birçok Eski filozof, algı kavramı üzerine çeşitli fikirler ortaya koydu. Örneğin, Heraclitus, felsefesini evrenin ve her şeyin sürekli değiştiği ve aktığı iddiasına dayandırır ve gözlem yoluyla algılanan algının sadece bizi yanılttığını öne sürer. Bu anlamda, zihin ve ruh var olan her şeye yüklenir. Bunu yaparken yapmak istediği şey, duyuların bize anlattıkları hakkında bir yorum ekleyerek anladıklarımızı ayırmaktır. Çünkü ona göre insanlar, izlenimlerinin sonucu olan izlenimlerinde çeşitlilik gösterebilir, çünkü genel izlenim kanunu yoktur. Başka bir deyişle, Heraclitus algıyı algılarla reddeder: 'İnsan için kötü bir tanıklık, ruhlara aşına olmayan gözler ve kulaklardır'. Bu nedenle, algılara güvenmek ruhu yabancılaştırır (Barnes, 2004: 121).

Uyuduğumuzda, tespit etmek için kullanılan boruların kapalı olduğunu ve bitişik evrenin sona erdiğini unutuyoruz. Ancak uyandığımızda, algılayıcı borulardan

bize ulaşan akıl, hatırlama yeteneğini hatırlamak için hafızanın gücünü alır. Heraklitus bize ruhun algılama yeteneğine sahip olduğunu, bunun bir beden olduğunu, sürekli akan bir gaz olduğunu ve diğer nesnelere ortaya çıktığını söyler (Özcan, 2014: 25).

Ancak, ruhu algılama yeteneği olsa bile, Heraclitus, bilgi söz konusu olduğunda duyuşsal algıyı güvenilir bulmaz. Çünkü Heraclitus için tüm duyuşsal şeyler sürekli bir akış halindedir. Bu nedenle, gerçeği elde edebilmemiz için duyuşsal gerçekliklerin dışında bazı gerçekliklerin olması gerekir. Bu bağlamda, gerçeğin ölçütü zihindir. Dahası, Heraclitus'a göre, zihin bütün insanlarda yaygındır. Doğru olan, ortak olana uymaktır. Bize akıl yürütme gücü veren bu akıl yürütme sayesinde, herkes için geçerli olan ortak akla ulaşır ve gerçeği öğreniriz (Capelle, 2011: 191).

Heraclitus ve Parmenides, duyuşların verilerine güvenmiyor. Heraclitus'a göre, duyuşlar kalıcı bir varlık hakkında temel bir yanılgıya yol açar. Heraklitus, öte yandan, yangını daima duyuşların arkasındaki bir gerçeklik olarak görmüştür. Parmenides ise, görünüşteki duyuşların yanılsamalarını ve çürümelerini gördü ve arkasındaki değişmeyen varlığı fark etti. Parmenides ayrıca duyuşsal algı ve düşünceyi ayırt ediyordu. Ona göre, çokluk, hareket, kabul eden duyuşsal algılar. Bu bize sadece sanat açısından bilgi verir. Ancak, gerçek olan şey gerçeğin bilgisidir ve ancak akıl ile ulaşılabilir. Parmenides ile birlikte bir maddenin varlığını kabul eden monist dönem sona ermektedir (Zeller, 2001: 74).

Empedokles'in algıya öznel bir yaklaşıma öncülük ettiği söylenebilir. Çünkü bu teoriye göre algı yalnızca algılayıcının nesnesine değil algılayıcının konusuna, algı organının yapısına da bağlıdır; Aslında, Empedokles'a göre, duyuşlar ve algıların öznel bir yanı vardır. Empedokles, öznenin zevk ve acı duyuşlarını açıklarken, benzerlikle aynı ilişkiyi kullanır. Ona göre, analoginin bize benzemesiyle ilişkisi, acıya benzer şekilde teması benzer (Arslan, 2013: 281).

Empedocles'a göre algı, duyuşsal bir öznitelik ile onu duyan özne arasındaki ilişki sonucunda ortaya çıkar. Başka bir deyişle, algı, onlardan gelen akımların diğer varlıkların gözeneklerine girmesiyle oluşur. Aşağıda inceleyeceğimiz Democritus, daha mekanik işlemlerle duyuşsal algıyı açıklar. Atomların birleştiği ve çarpıştığı her şeyin geldiğini söylüyor. Ona göre, atomlar bir dizi formda geldiğinde ve vücutla temas ettiğinde veya duyuş organlarını yayan vücutla temas ettiklerinde duyuşsal algı artar. Bu, hiç şüphesiz gözdeki görsel imajı tanımlayan fizyolojik süreçtir (Barnes, 2004: 121).

Democritus'a göre duyu organlarımız atomlardan oluşuyor. Algı nesnelere gelen atom akımları ve duyu organları arasındaki etkileşimden kaynaklanır. Bu düşünceleri göz önüne alarak, renk, koku, tatlılık, acılık, sıcaklık veya soğuk algımızın aslında nesnelere bir özelliği olmadığını, nesnelere ile olan ilişkimizin bir sonucu olduğunu anlıyoruz (Arslan, 2013: 281).

Bu bağlamda, Democritus açısından 'Bir şeyin sadece görünen bir rengi vardır, görünüşte tatlı veya acıdır; Gerçekte, sadece atomlar ve boş alanlar var'. Diğer bir deyişle duyu dünyadaki gözlemlenebilir şeyleri, atomların bir araya geliş ve ayrılışlarıyla açıklamıştır (Capelle, 2011: 191).

Öte yandan, benzer, benzer bilinen düşünce Democritus'ta da mevcuttur. Democritus, eşyalardaki benzerliğin bir araya toplanma gücüne sahip olduğuna inanmaktadır (Kranz, 2014: 271).

Demokritos algılanan bedenlerden çıkan bir dizi akımın duylara girdiğini ve çoğalarak bunlarda bir imaj yarattığını düşünüyor. Atom şekillerinin büyüklüğü ve küçüklüğü ile nesnelere ağırlığını, hafifliğini, yumuşaklığını ve sertliğini açıklar. Duyusal algılar ve düşünceler, verilen atomlar nedeniyle vücuttaki değişikliklerdir. Başka bir deyişle, algı ve düşünme, atomların dış hayallerinden gelenler tarafından oluşur (Capelle, 2011: 191).

Burada Democritus temel olarak duyu ve algıyı birbirine bağlar. Platon'un varoluş anlayışı idealler teorisinden açıklanmaktadır. Plato, duyu dünya ile fikir dünyası arasında bir ilişki kurduğunda, duyu dünyayı bilmek istediği zaman, fikir dünyasına atıfta bulunacaktır, çünkü fikir dünyası, duyu dünyayı bilmeyi mümkün kılar. Aslında, fikir şehvetli dünyada varlıkların varlığının ve bilgisinin kaynağıdır. İdealler asla değişmeyen sonsuz, bölünmez birimlerdir ve kendilerine eşittir. Duyusal nesnelere, çünkü sürekli akıştalar, değişiyorlar ve yok oluyorlar. Ortak bir duygunun varlığını kabul etmeyen Platon'a göre, ortak terimler bir anlamda değil, düşünceyle anlaşılabilir. Bu ortak terimleri içeren bu tür yargılar, başka hiçbir şeyin etkisi olmadan kendi kendini düşünen zihin tarafından oluşturulur. İdealler insanın zihninden bağımsız olarak var olur, ancak insan zihni keşifleri için gereklidir. Platon'a göre, şehvetli dünyadaki şeyler, ideallerin bir yansıması ve kopyasıdır. Varoluşun varlığını sadece düşüncesinde fark eder (Gökberk, 2010: 166).

Duyu algılarını güvenilir bulmayan Plato, algı yanılması için düşünmeyi çare olarak görür. Bir cisim suya konduğunda kırıldığını ve çıkarıldığında vücuttaki düşünce sayesinde gerçekleşebilecek sayma, ölçme ve tartma yoluyla kaldırılabilceğini söylüyor (Denkel, 1998: 602).

2.4. Sosyal Bilgilerde Algı

Algılama süreci bir yorumlama sürecidir. Aslında etkili düşünme yeteneği ile yaratılmış bir imgedir. Buradan, algının dış dünyayla çok aktif bir ilişkisi olduğu ortaya çıkıyor. Nesne olmadan bir ifade tasarlamak çok zordur. Algı sürecinde algı nesnesi ve algı konusu ortaya çıkmaktadır. Algı süreci bir konuyu, organizmayı, bireyi zorunlu kılar. Gerçekten, Aristoteles her algı sürecinin dört temel unsur içerdiğini söylemektedir. Bunlar: Algılama nesnesi, aracı, organ ve algı merkezidir (Bynum, 1987: 165).

İnsan zihninin kavramsallaştırılması açısından, görme, işitme ve dokunma duyuları önemli algısal araçları taşır. Örneğin, her iki göze baktığımızda, çeşitli yerlerde görünen iki bina olabilir. Binanın algısı, daha önce yaratılmış ve bellekte depolanmış diğer algıların eklenmesinden sonra oluşur. Aristoteles'e göre, hafıza anlaşılabilir konularda bir imaj (phantasm) gerektirir ve bu düşünem, ortak algı yeteneğinin (koin aistezi) ortak bir etkisidir. Bu nedenle, zihinsel içeriğin hatırası tesadüfen, nousa aitken duyumun birincil gücüne aittir (Kahn, 2011: 364).

Sosyal gerçekliğin üretilmesi için Berger ve Luckmann'a (2008: 99) göre; "gerekli bilgi, toplumun temel diyalektiğinin kalbinde yer alır. O, içselleştirmenin nesnel bir dünya yarattığı kanalları 'programlar'. O, bu dünyayı, dil ve dile dayanan bilişsel aygıt aracılığıyla nesnelleştirir; yani bu dünyayı, gerçeklik olarak kavranan nesnelere halinde düzenler." Bu bilgi, sosyalizasyon esnasında, nesnel anlamda geçerli hakikat olarak tekrar içselleştirilir. Toplum hakkındaki bilgi, böylece kelimenin çifte anlamıyla bir gerçekleşme olur; hem nesnelleşmiş sosyal gerçekliğin kavranması anlamında hem de bu gerçekliğin sürekli üretilmesi anlamındadır".

2.5. Kelime İlişkilendirme Testi (KİT)

Bireylerin algısal yapılarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi amacıyla geliştirilen birçok yöntem mevcuttur. Kelime ilişkilendirme testleri de en yaygın kullanılan ve en eski ölçme değerlendirme metotlarından birisidir (Bahar, Johnstone &

Sutcliffe, 1999: 135). 90'lı yılların sonunda Bahar vd. (1999)'nin yaptığı çalışmayla tekrar ivme kazanmıştır (Işıklı, Taşdere, & Göz, 2011:55).

Bu teknikte, verilerin toplanma aşaması, belli bir zaman diliminde (çoğunlukla 30 saniye içinde) herhangi bir konuyla ilgili anahtar bir kavramın cevabıdır. Bu öğrencinin uzun süreli hafızasından önemli bir iç görü kazandığı sıralı cevabın bilişsel kavramlar arasındaki bağlantıları ortaya çıkardığı ve anlamsal yakınlık gösterdiği varsayılmaktadır. Semantik mesafe etkisine veya semantik mesafeye (semantik mesafe etkisi) göre, iki kavram mesafe (semantik hafıza) açısından birbirleriyle daha yakından ilgilidir (Bahar & Özatlı, 2003: 76).

Öğrencinin bilişsel yapısı ile bu yapıdaki kavramlar arasındaki bağlantıyı nasıl kurabiliriz? Öğrencilerin uzun süreli belleğindeki kavramlar arasındaki ilişkilerin yeterli olup olmadığını nasıl belirleyebiliriz? Bu soruları cevaplamak için eğitimciler çeşitli yöntemler kullandılar. Kelime iletişim testleri, bu yöntemlerin en eski ve en yaygın olanlarından biridir (Bahar & Özatlı, 2003: 75).

Kelime ilişkilendirme testi hazırlanış ve uygulama bakımından araştırmacıya da kolaylıklar tanıyan bir ölçme aracıdır. Aynı anda büyük bir gruba uygulama kolaylığı vardır. Uygulama süresinin de kısa oluşu hem araştırmacıya hem de testi dolduran bireylere kolaylıklar sağlamaktadır. Kısa süre içerisinde bir kavram ile ilgili testi dolduran bireyler tarafından çok fazla cevap kavram üretilebilir ve bu cevap kavramlar konu ya da kavram ile ilgili bilgilerin, verilerin analiz edilmesinin hemen başında mevcut olan algılamalar, ilişkilendirmeler ya da yanılgılar hakkında araştırmacıya bilgi vermektedir (Bahar & Özatlı, 2003:78).

Örnek KİT:

Aşağıda verilen anahtar kelimeyi gördüğünüzde aklınıza gelen kelimeleri yanda verilen boşluklara yazmanız istenmektedir. Verilen anahtar kelime için harcamanız gereken süre 45 saniyedir.

Kapadokya	Peri Bacaları
Kapadokya	Balon
Kapadokya	Güzel Atlar Ülkesi

Kapadokya	Yeraltı şehirleri
Kapadokya	Şarap Mahzeni

2.6. İlgili Araştırmalar

Güneş ve Gözüm'ün (2013) İlköğretimde Ekoloji Konusunun Ekosistem Düzeyinin Ekosistem Düzeylerine Etkisinin Belirlenmesinde Kelime Korelasyonunu Kullanan Çalışmalarda Hazırlanan 10. Sınıf Öğrencilerinin Ekosistem Ekolojisi Düzeyleri Üzerine Hazırlanan Kelime İlişkilendirme Testi, veri toplama aracı olarak bir kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı, ekolojinin ilköğretimdeki ortaöğretimdeki öğrencilerin hazırlık düzeylerinin oluşumu üzerindeki etkisini belirlemektir. Araştırmada Samsun'da 29. sınıf öğrencisi örneklem grubu olarak kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Kullanılan KİT öğrencilere konunun başında ve sonunda uygulanmıştır. Sonuçlar frekans tablosu olarak analiz edilmiştir. Bu sıklık tablosuna dayanarak, hem ön sözcük ilişkilendirme testi hem de son sözcük ilişkilendirme testi için kırılma noktası tekniği kullanılarak kavram ağı haritaları oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda, KİT öncesi ve son KİT arasında seçilen anahtar kavramlara verilen cevap kavramının sıklığında bir fark olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca KİT öncesi belirlenen bilimsel cümle sayısının son verilen cümle sayısından az olduğunu göstermektedir.

Kelime ilişkilendirme testiyle yapılan çalışmalar genellikle fen bilimleri dersleriyle alakalıdır. Günümüze kadar fen dersleriyle ilgili birçok araştırma yapılmıştır (Shavelson, 1972; Shavelson, 1974; Preece, 1978; Kempa & Nicholls, 1983; Johnstone ve Moynihan, 1985; Cardellini & Bahar, 2000; Çardak, 2009; Dikmenli, 2010a; Ercan vd., 2010). Sosyal alanlarda ise azda olsa çalışmalar vardır. Bu çalışmalardan birisi Bahar ve Kılıç (2001)'in yaptığı çalışmadır. Bahar ve Kılıç (2001) memur adaylarına uyguladıkları kelime ilişkilendirme testi ile Atatürk ilkeleri arasındaki kavramsal bağları araştırmışlardır. Araştırmanın sonucunda Atatürkçülüğü oluşturan düşünce sisteminin katılımcılarca doğru algılandığı ancak bazı ilkelere bilinmesi gerekenden farklı anlamlar yüklendiği tespit edilmiştir (Akt. Işıklı, Taşdere & Göz, 2011: 54).

Işıklı, Taşdere ve Göz (2011) ilköğretim okulu öğretmen adaylarının Atatürk ilkeleri ile ilgili bilişsel yapısını kelime dernek testi ile ortaya çıkarmak için bir çalışma yürütmüştür. Öğretmen adaylarının, kavram ağlarında Atatürk, halk, adalet ve özgürlük gibi kavramları kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının hem kavram ağlarında hem de ilgili cümlelerde milliyetçilik ve devletçilik ilkeleri ile ilgili bazı yanlışlarının olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, kelime ilişkilendirme testinin eğitim ortamlarında daha sık kullanılabilir alternatif bir ölçme aracı olduğu düşünülmektedir.

Bahar ve Özatlı (2003) tarafından yapılan çalışma, birinci sınıf öğrencilerinin bilişsel yapısını Biyoloji I derslerinden canlıların temel bileşenleri açısından incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, kelime ilişkilendirme testi kullanılarak yapılmıştır. Ders öncesi ve sonrasında test öncesi test sonrası kelime ilişkilendirme testi uygulanmış ve öğrencilerin cevaplarından seçilen anahtar kavramlara hazırlanan frekans tablosu kullanılarak bir kavram haritası çizilmiştir. Araştırmanın sonuçları, öğrencilerin ilk bilgilerinin konuyla yakından ilgili olmayan geniş bir alana yayıldığını ve final testlerinde ön testlerden daha fazla bilimsel ve daha fazla cevap ürettiğini göstermiştir. Kavram haritaları, öğrencilerin kavramlar arasındaki ilişkiyi tam bir ağ olarak algılamadığını göstermektedir. Araştırma sonuçlarının biyoloji eğitimi açısından önemi ve kelime iletişim testlerinin eğitim aracı olarak nasıl kullanılabilirliği incelenmektedir.

Şimşek (2013), 'Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Coğrafi Bilgi Sistemleri Konusundaki Bilişsel Yapılarının ve Alternatif Kavramlarının Kelime İlişkilendirme Testi İle Belirlenmesi' adlı makalesinde öğretmen adaylarının coğrafi bilgi sistemi ile ilgili bilişsel yapılarını incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı'nda 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören 80 öğrenci oluşturmaktadır. Elde edilen veriler frekans ve yüzde hesaplamaları ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonunda anahtar kavram olan coğrafi bilgi sistemi ile ilgili kurulan cümlelerde bilimsel olmayan veya yüzeysel bilgi içeren cümlelere rastlanılmıştır. Anahtar kavrama üretilen cevap kavramların diğer alanlarla da ilişkili olduğu ve her iki alanda da geçerli ilişkilendirmeler yapıldığı gözlenmiştir.

Aydemir (2014), 'Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Beşeri Coğrafya Kavramlarına İlişkin Algılarının Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla İncelenmesi'

adlı yüksek lisans tezi çalışmasında Sosyal Bilgiler dersi Ülkemizde Nüfus ünitesinde geçen bazı kavramlara ilişkin algıları belirleyerek kavramlarla ilgili yanlışları incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Artvin ili Merkez ilçesinde bulunan sosyo-ekonomik düzeyi birbirine yakın 3 okulda öğrenim gören 94 7. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak 14 anahtar kavram (göç, vatandaş, il, nüfus, köy, ilçe, yerleşme, nüfus yoğunluğu, kasaba, büyükşehir, ulaşım, tarım, kentleşme, ekonomi)'dan oluşan kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Verilerin analizinde frekans-yüzde tabloları ve kavram ağları kullanılmıştır. Araştırmanın sonunda anahtar kavramlara verilen cevap kavramlarda doğru ve yakın ilişkilendirmelerin olması yanında eksik algılamalar ve kavram yanlışlarının da olduğu görülmüştür.

Karaca (2018), 'Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Çeşitli Meslek Grupları Hakkındaki Algılarının Kelime İlişkilendirme Testi(KİT) Aracılığıyla İncelenmesi ve Öğrencilerin Gelecekte Meslek Seçiminde Rol Oynayan Faktörlerin Belirlenmesi' adlı yüksek lisans tezinde meslekler konusunu ele almıştır. Çalışmasında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında adı geçen meslekler ve diğer bazı meslekler hakkında bireylerin algılarını ve meslek seçiminde nelerin etkili olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma, nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı betimsel bir araştırma olup tarama modeline dayalıdır. Araştırmanın çalışma grubunu, Niğde ili merkez ilçesinde bulunan 6 ortaokul ve merkez ilçeye bağlı 2 köy ortaokulu olmak üzere toplam 8 ortaokulda öğrenim gören yedinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre öğrencilerin verilen meslekler hakkında yeterli düzeyde bilgi biliyor oldukları söylenebilir. Verilen meslekler ile ilgili kavram yanlışlarının olmadığı ve bunun yerini uzak ilişkilendirmelerin aldığı görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin farklı meslek türünü seçmek istediği ve farklı nedenlerden dolayı bu meslekleri gelecekte olmak istedikleri görülmüştür. Öğrencilerin bu meslekleri seçmesinde aynı zamanda yazılı ve görsel medyanın, televizyon dizilerinin ve toplumun zihninde derin etkiler bırakan olayların da etkili olduğu izlenimine rastlanılmıştır.

BÖLÜM - III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi başlıkları ele alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ilk Türk devletleri hakkındaki algılarının belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Araştırmada mevcut durumun analizi, tarama yöntemi ile ortaya konmuştur. Tarama araştırması bir konu ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre görece daha büyük örneklem üzerinde yapılan araştırmalara denir. (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2011: 177).

Geleneksel araştırma ya da nicel araştırma yöntemleriyle yoklanamayan ya da yoklanması güç olan konularda nitel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır. Olgu bilim (fenomenoloji) hayatımızda karşılaştığımız ancak detaylı olarak bilgi sahibi olmadığımız ya da üzerinde çok düşünmediğimiz olguları derinlemesine inceleyen nitel çalışma türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bir kavramın kişide ne anlam ifade ettiğini ve kişinin o kavramı yaşamışlıkları ile nasıl ilişkilendirdiğini ortaya koymak için başvurduğumuz bir araştırma yöntemidir. Bu araştırmada öğretmen adaylarına ilk Türk devletleri hakkındaki algılarının incelenmesi adına kelime ilişkilendirme testi uygulanmış olup öğrencilerin algı ve zihninde oluşan kavramları olumlu veya olumsuz şekilde ilişkilendirerek varsa yanlışları ile beraber ortaya konmuştur.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılında, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinde öğrenim gören lisans 1, 2, 3 ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların özellikleri Tablo 1, 2 ve 3'te verilmiştir.

Tablo 1. Sınıf Düzeyine Göre Cinsiyet Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Erkek	%	Kız	%	Toplam
1.Sınıf	9	16.98	44	83.02	53
2. Sınıf	33	49.25	34	50.75	67
3. Sınıf	32	58.18	23	41.82	55
4. Sınıf	23	37.7	38	62.3	61

Tablo 1' e göre birinci sınıfa giden katılımcılardan 53 öğrenciden 9'u(&16.98) erkek, 44'ü (%83.02) kız öğrencidir. İkinci sınıfa giden 67 katılımcıdan 33'ü (%49.25) erkek, 34'ü(%50.75) kız öğrencidir. Üçüncü sınıfa giden 55 katılımcıdan 32'si(%58.18) erkek, 23'ü(%41.82) kız öğrencidir. Dördüncü sınıftaki 61 katılımcıdan 23'ü (%37.7) erkek, 38'i (%62.3) kız öğrenciden oluşmaktadır. Bu doğrultuda en fazla katılım 2.sınıftan olurken en az katılım 1. sınıftan olmuştur.

Tablo 2. Sınıf Düzeyine Göre Araştırmaya Katılan Katılımcıların Durumu

Sınıf Düzeyi	F	%
1. Sınıf	53	22.46
2. Sınıf	67	28.39
3. Sınıf	55	23.31
4. Sınıf	61	25.84
Toplam	236	100

Tablo 2'de Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinde okuyan 1., 2., 3. ve 4. sınıflar görülmektedir. Çalışmaya toplamda 236 öğretmen adayı katılmıştır. Sınıflar bazında çalışmaya dâhil olan katılımcı sayıları arasındaki dağılımda

sayıca ve yüzde olarak belirgin bir fark görülmemektedir. En fazla katılımcı ve yüzdesi, 2. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarından (67 öğrenci=%28.39) en az katılımcı ve yüzdesi de 1. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarından (53 öğrenci=%22.46) gelmektedir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Toplam Katılımcı Dağılımı

Cinsiyet	F	%
Kız	139	58.9
Erkek	97	41.1
Toplam	236	100

Tablo 3’de araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı yer almaktadır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarının cinsiyetleri açısından sayıca ve yüzde olarak birbirine yakın oldukları görülmüştür. Araştırmada katılımcı yüzdesi en fazla olan cinsiyet %58.9 ile kız katılımcılar olmuştur.

3.3. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Uzman görüşü onayı alınarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ilk Türk devletleri hakkındaki algılarının belirlenmesi amacıyla Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinde öğrenim gören Sosyal Bilgiler öğretmenliği öğrencilerine kelime ilişkilendirme testi uygulanmıştır. Uygulanan testte öğrencilere eski Türk devletlerinden beş tanesinin ismi anahtar kelime olarak sunulmuş ve bu isimlerin kendilerinde çağrıştırdığı cevap kelimeleri yazmaları istenmiştir. Elde edilen veriler kullanılarak her bir anahtar kelimeye verilen cevapların oluşturduğu bir frekans tablosu ve kavram ağları oluşturulmuştur. Analiz edilen veriler ışığında, öğrencilerin bazı Türk devletleri hakkında kavramsal yanılgıları belirlenmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Testin uygulanmasında katılımcılara, araştırmacı tarafından kelime ilişkilendirme testi hakkında kısa bir bilgi verilerek testin nasıl doldurulacağından

bahsedilmiştir. Kelime İlişkilendirme testinde öğrencilere eski Türk devletlerinden beş tanesinin ismi anahtar kelime olarak sunulmuş ve bu isimlerin kendilerinde çağrıştırdığı cevap kelimeleri yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin verecekleri cevapların toplam süresi kendilerine dağıtılan cevap kâğıtlarına her bir Türk devleti için 1 dakika şeklinde toplamda 5 dakika olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin kendilerine verilen bu süreye dikkat etmeleri önem arz etmektedir.

3.5. Geçerlilik ve Güvenirlilik

Araştırmada geçerliğin sağlanması için araştırmacı verilerin toplanmasında tarafsız olacak biçimde yönlendirici sorulardan kaçınılmıştır. Üzerinde çalışılan konu bir bütün olarak incelenmiş, elde edilen veriler geçerlik ve güvenilirliğini arttırmaya yardımcı olacak bazı ek yöntemlerin (katılımcı teyidi, uzman görüşü ve meslektaş incelemesi) kullanılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2006).

3.6. Verilerin Analizi

Kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla elde edilen sonuçların analizinde, nitel veri analizi tekniklerinden olan betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırmada anahtar kavram olarak verilen devletler ile ilgili en fazla tekrarlanan cevap kavramlar, cevap kavramların kendi içindeki dağılımı, hangi anahtar kavrama toplamda kaç farklı cevap kavram verildiği yanıtı analizden hareketle oluşturulan frekans-yüzde tablosunda belirtilmiştir. Verilen cevap kavramlardan yola çıkarak kavram ağı oluşturulmuştur. Kavram ağı oluşturmada Bahar ve diğerleri (1999) tarafından oluşturulmuş kesme noktaları kullanılmıştır.

Araştırmada aynı zamanda her bir kesme noktası (KN) aralığı tüm anahtar kavramlarda söz konusu aralığı ifade eden farklı bir renk ile gösterilmiştir. Veri analizinde bu teknik kullanılarak, verilerden hareketle oluşmuş kavram ağında kesme noktaları ve her bir kesme noktası aralığını ifade eden renkler şu şekilde belirtilmiştir (Karaca, 2018).

- Kesme noktası 180 ve Üzeri yeşil renk ile ifade edilmiştir.
- Kesme noktası 109- 90 arası mavi renk ile ifade edilmiştir.
- Kesme noktası 89-70 arası bordo renk ile ifade edilmiştir.
- Kesme noktası 69-50 arası sarı renk ile ifade edilmiştir.

- Kesme noktası 49-30 arası mor renk ile ifade edilmiştir.

-Kesme noktası 29- 10 arası kırmızı renk ile ifade edilmiştir.

Kesme noktası 9 ve altı alan cevap kavramlar bu araştırmaya ve araştırmada kavram ağlarına dâhil edilmemiştir.

BÖLÜM - IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin ilk Türk devletlerine ilişkin kavramlarla ilişkilendirdikleri cevap kavramların yansıtıldığı kavram ağlarına yer verilmiştir. Kelime ilişkilendirme testinde anahtar kavram olarak verilen 5 ilk Türk devletine ait cevap kavramlar sırasıyla yorumlanmıştır.

4.1. Anahtar Kavramlara Verilen Toplam Cevap Kavramların Sayısına Dair Bulgular ve Yorum

Tablo 4. Anahtar Kavramlara Verilen Toplam Cevap Kavramların Sayısına İlişkin Dağılım

Anahtar Kavram	F	%
Asya Hun Devleti	147	22.76
Avrupa Hun Devleti	113	17.49
I. Göktürk Devleti	145	22.45
II. Göktürk Devleti	133	20.59
Uygur Devleti	108	16.71
Toplam	646	100

Tablo 4’de görüldüğü gibi öğretmen adayları tarafından anahtar kavram olarak verilen devletlere toplamda 646 farklı cevap kavram verilmiştir. Tabloda anahtar kavram olarak verilen Asya Hun Devleti toplam 646 kavram içinde 147 (%22.76) cevap kavram ile en fazla kavramla ilişkilendirilen devlet olmuştur. Asya Hun Devletini sırası ile I. Göktürk Devleti (145=22.45), II. Göktürk Devleti(133=20.59), Avrupa Hun Devleti (113=17.49) ve Uygur Devleti(108=16.71) izlemektedir. Uygur Devleti en az kavram ile ilişkilendirilen devlet olmuştur. En az kavram ile ilişkilendirilen devletlere öğretmen adaylarının cevap kavram üretmekte zorlandığı ve aynı cevapların tekrar ettiği gözlemlenmiştir. Avrupa Hun Devleti, Asya Hun

Devleti'nin, II. Göktürk Devleti I. Göktürk Devleti'nin devamı sayılması bu devletlerle ilişkilendirilen cevap kavramların sayısını arttırmıştır.

4.2. Anahtar Kavramlar İçinde En Çok Tekrarlanan Cevap Kavramların Dağılımı İle İlgili Bulgular ve Yorum

Tablo 5. Anahtar Kavramlar İçinde En Çok Tekrarlanan Cevap Kavramların Dağılımı

Anahtar Kavram	En Çok Tekrarlanan Cevap Kavram	Cevap Sayısı
Asya Hun Devleti	Metehan	184
Avrupa Hun Devleti	Attila	182
I. Göktürk Devleti	Orhun Yazıtları	76
II. Göktürk Devleti	İlteriş (Kutluk) Kağan	73
Uygur Devleti	Yerleşik Hayat	182

Tablo 5'de anahtar kavramları verilen cevap kavramların tekrar etme sıklığı görülmektedir. Tabloda Asya Hun anahtar kavramı Metehan, Avrupa Hun anahtar kavramı İlteriş Kutluk Kağan, Uygur Devleti anahtar kavramı yerleşik hayat cevap kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Anahtar kavram olarak verilen devletlere hangi cevap kavramı kaç kez aldığı sayı ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Örneğin Asya Hun anahtar kavramı araştırmaya katılan öğrencilerden 184 kez Metehan cevap kavramını almıştır. Bu da Asya Hun anahtar kavramı içerisinde en fazla tekrar edilen cevabın Metehan cevap kavramı olduğunu ve Asya Hun anahtar kavramına verilen toplam cevap kavramlar arasında da %24.44 'lük bir tekrar sıklığı yüzdesine sahip olduğunu göstermektedir. Çıkan sonuç, öğrencilerin büyük çoğunluğunun Asya Hun denince aklına gelen ilk kavramın Metehan olduğunu söylemektedir. Diğer anahtar kavramlara verilen cevap kavramların sayı ve yüzdesi de bu şekilde yorumlanmaktadır.

4.3. Anahtar Kavramlara Verilen Cevap Kavramlardan Oluşan Kavram Ağlarına Dair Bulgular ve Yorum

4.3.1. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorum

Şekil 1. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 180 ve Üzeri Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

Şekil 1’de kesme noktası 180 ve üzeri aralığında çıkan tek cevap kavramın Metehan olduğu görülmektedir. Metehan cevap kavramını bu aralıkta ifade etmiş öğrenciler, araştırmaya katılan öğrencilerin % 77.97’sini oluşturmaktadır. Bu da öğrencilerin büyük çoğunluğunun zihninde canlanan ilk kavramın devlete en parlak dönemi yaşatmasından dolayı Metehan olduğunu gözler önüne sermektedir.

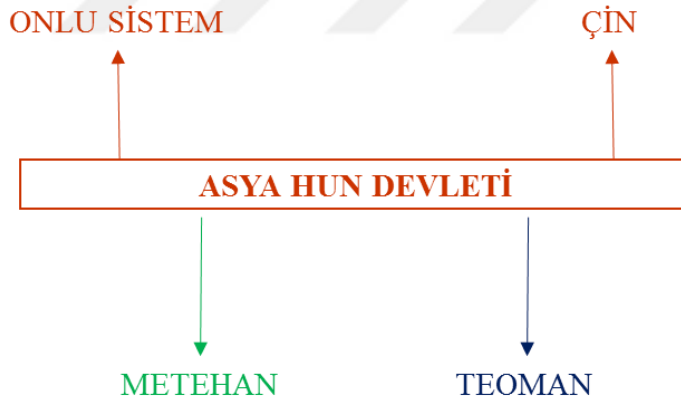
Şekil 2. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 109-90 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

KN 109-90 ARASI

Şekil 2’de verilen aralıkta yine tek cevap kavramın çıktığı onun da devletin kurucusu Teoman olduğu görülmektedir. Teoman cevap kavramının bu aralıkta çıkması, aynı zamanda kesme noktası 180 ve üzerinden hızlı bir düşüş olduğunu yani tekrar sıklığının azaldığını göstermektedir.

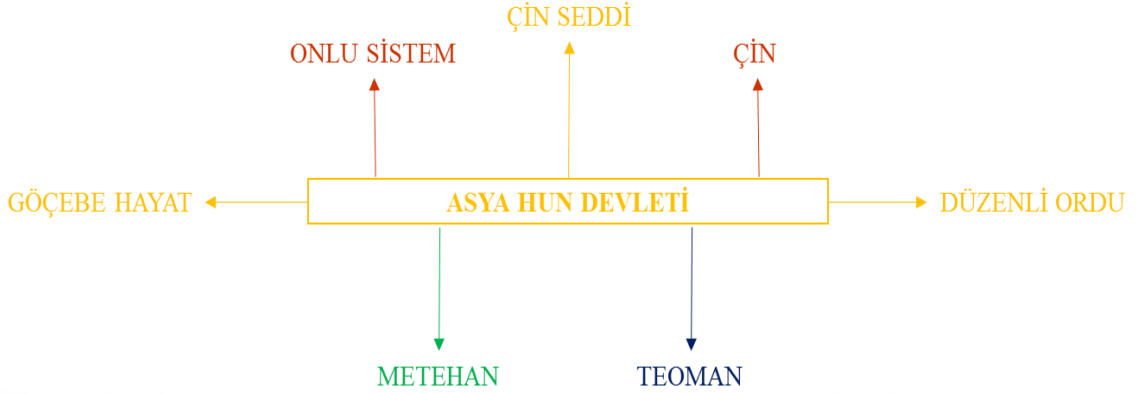
Şekil 3. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 89-70 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

KN 89-70 ARASI

Şekil 3’te bu aralıkta çıkan kavramların Onlu Sistem ve Çin olduğu görülmektedir. Öğrencilerin onlu sistem cevap kavramını Metehan cevap kavramıyla ilişkilendirdiği söylenebilir. Aralıkta bu cevap kavramların veriliyor oluşu, bizlere devletin hüküm sürdüğü coğrafya ve askeri ve güvenlik sistemine dair bilgi de vermektedir.

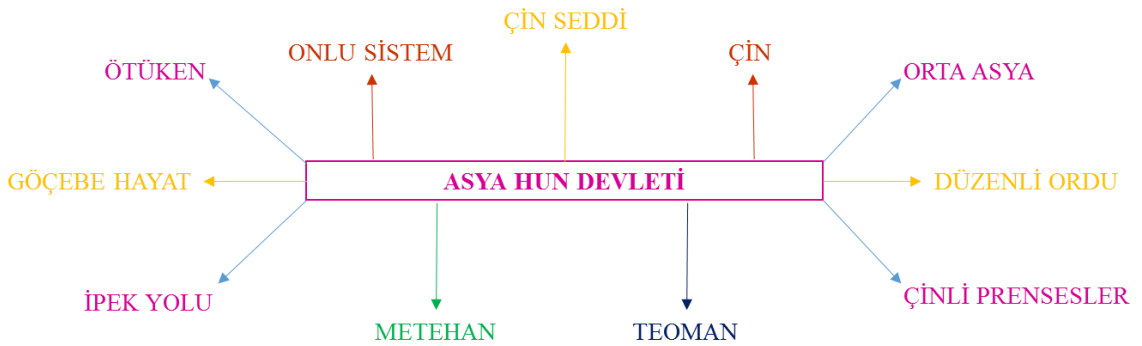
Şekil 4. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 69-50 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

KN 69-50 ARASI

Şekil 4'te bu aralıkta çıkan kavramların düzenli ordu, göçebe hayat ve Çin Seddi olduğu görülmektedir. Bu cevap kavramların, Asya Hun Devleti'nin toplum yapısı hakkında onu tanımlayan ifadeler olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 5. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 49-30 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

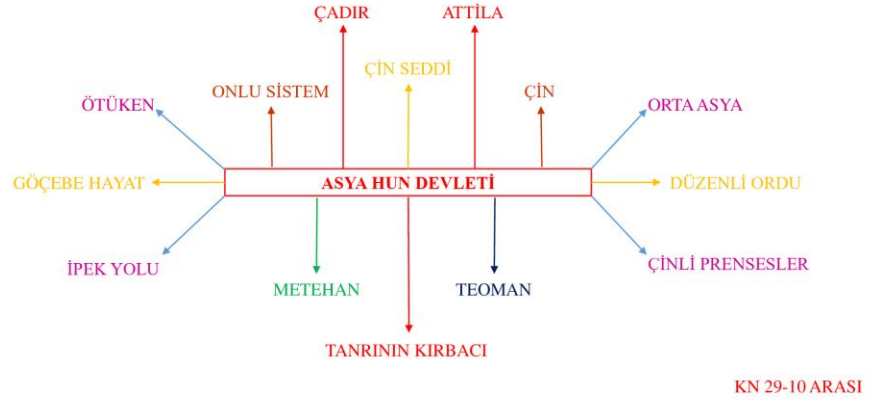

KN 49-30 ARASI

Şekil 5'te kesme noktası 49-30 arasında çıkan cevap kavramların Orta Asya,

Çinli prensesler, Ötüken ve İpek Yolu olduğu görülmektedir. Verilen cevap kavramların devletin hüküm sürdüğü coğrafya ile ilişkilendirilebileceğini de söylemek mümkündür.

Şekil 6. Asya Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 29-10 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

Şekil 6’da kesme noktası 29-10 arasındaki cevap kavramların Tanrı’nın Kırbaçı, Attila ve Çadır olduğu görülmektedir. Çadır cevap kavramı kesme noktası 69-50 arasında verilmiş göçebe hayat ile de ilişkilendirilebilir. Attila ve onun mahlası olan Tanrının Kırbaçı cevap kavramları Avrupa Hun Devleti’ne ait kavramlar olup, öğrencilerin kavram yanılığısına düştüklerini göstermektedir. Verilen cevap kavramlarının kendi arasında da doğru ilişkilendirmeler yapılabileceğini söylemek mümkündür.

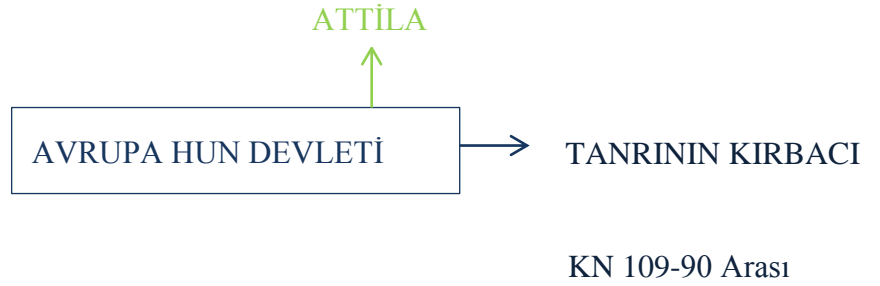
4.4.1. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorum

Şekil 7. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 180 ve Üzerine Göre Oluşturulmuş Kavram Ağı

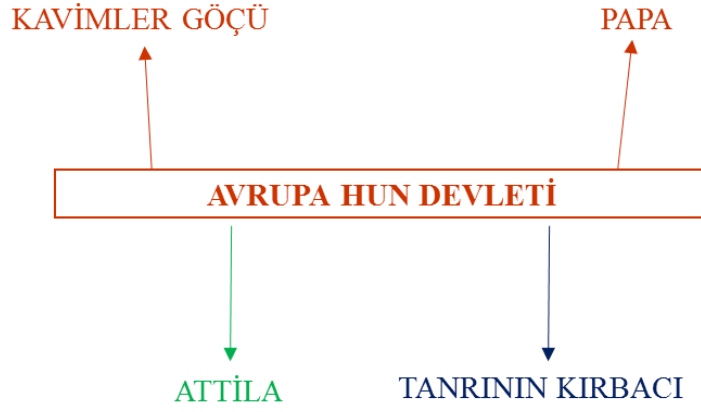
Şekil 7’de kesme noktası 180 ve üzeri aralıkta çıkmış tek cevap kavramın devletin en parlak dönemini yaşadığı Attila olduğu görülmektedir. Attila cevap kavramı araştırmaya katılan öğrencilerin, % 77.12’sini oluşturmaktadır. Bu da öğrencilerin büyük çoğunluğunun zihninde canlanan ilk kavramın Avrupa Hun Devleti denince Attila olduğunu göstermektedir.

Şekil 8. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 109-90 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı

Şekil 8’de bu aralıkta çıkan tek cevap kavramın Attila’nın da mahlası olan Tanrı’nın kırbacı cevap kavramının çıktığı görülmektedir.

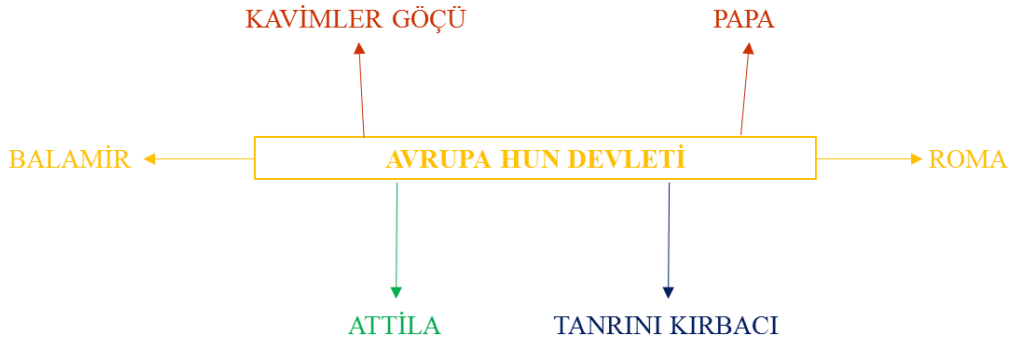
Şekil 9. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 89-70 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı

KN 89-70 ARASI

Şekil 9’da kesme noktası 89-70 aralığında çıkan cevap kavramların Kavimler Göçü ve Papa olduğu görülmektedir. Verilen cevap kavramların devletin kuruluş coğrafyasıyla ilişkilendirilebileceği söylenebilir.

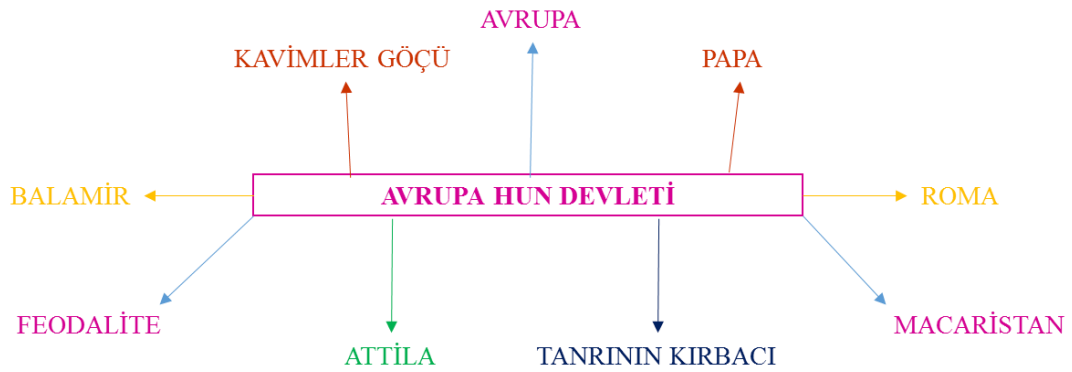
Şekil 10. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 69-50 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı

KN 69-50 ARASI

Şekil 10’da kesme noktası 69-50 arasında çıkan cevap kavramların devletin kurucusu Balamir ve Roma olduğu görülmektedir.

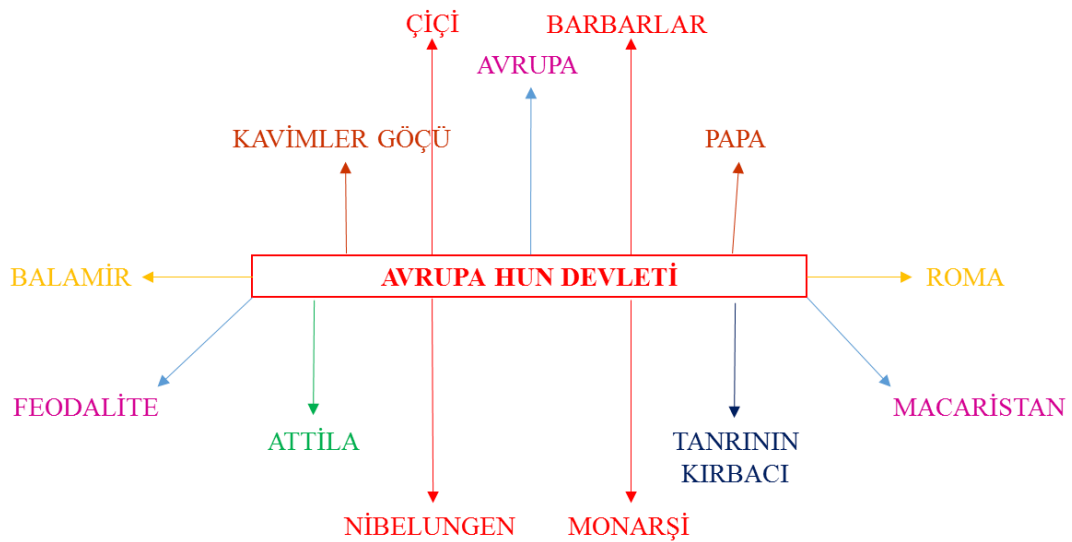
Şekil 11. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 49-30 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı

KN 49-30 ARASI

Şekil 11’de bu aralıkta çıkan cevap kavramların feodalite, Avrupa ve Macaristan olduğu görülmektedir. Bu cevap kavramlar aynı zamanda Avrupa coğrafyasının yönetim şekline de atıfta bulunmaktadır.

Şekil 12. Avrupa Hun Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 29-10 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı

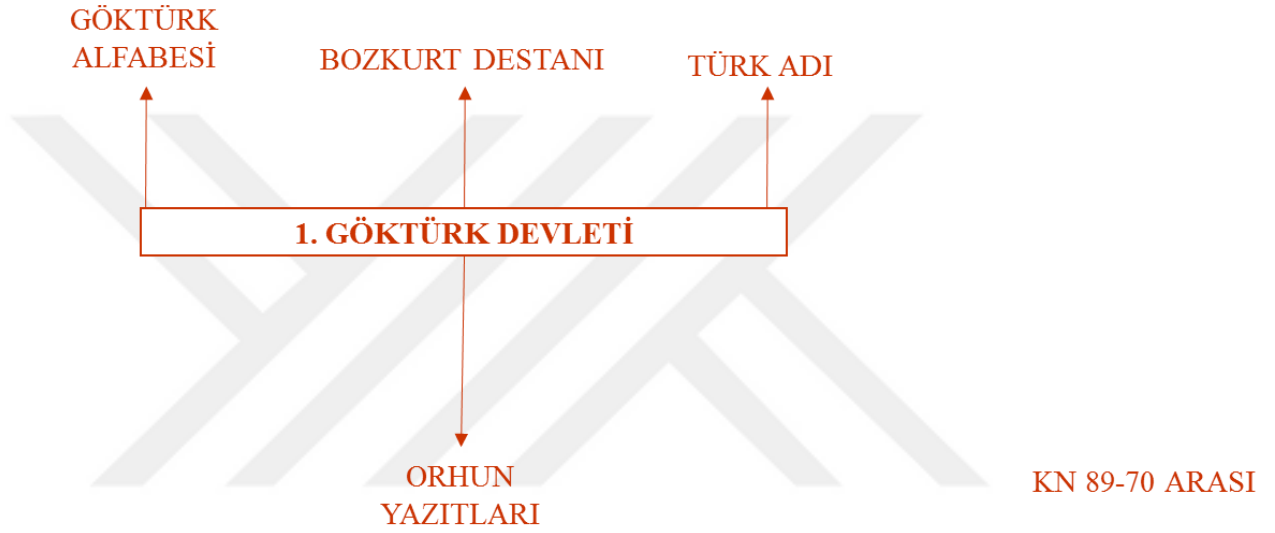
KN 29-10 ARASI

Şekil 12’de bu aralıkta verilen kavramların Nibelungen, Monarşi, Çiçi ve Barbarlar olduğu görülmektedir. Öğretmen adayları Asya Hun Devleti’nde bir

hükümdar olan Çiçi cevap kavramını bu devlete vererek kavram yanlışlığına düşmüştür.

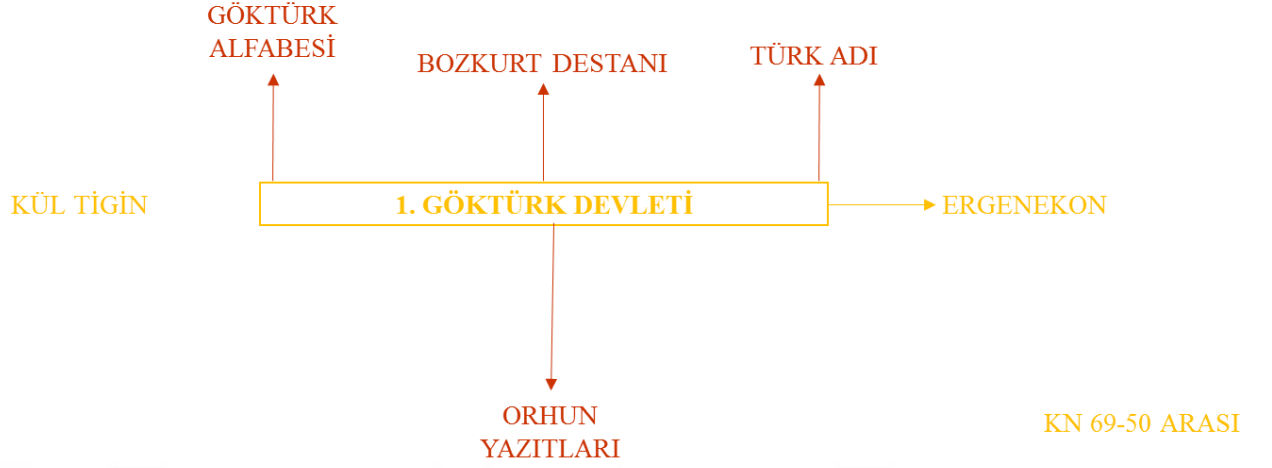
4.5.1. I. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorum

Şekil 13. I. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 89-70 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı

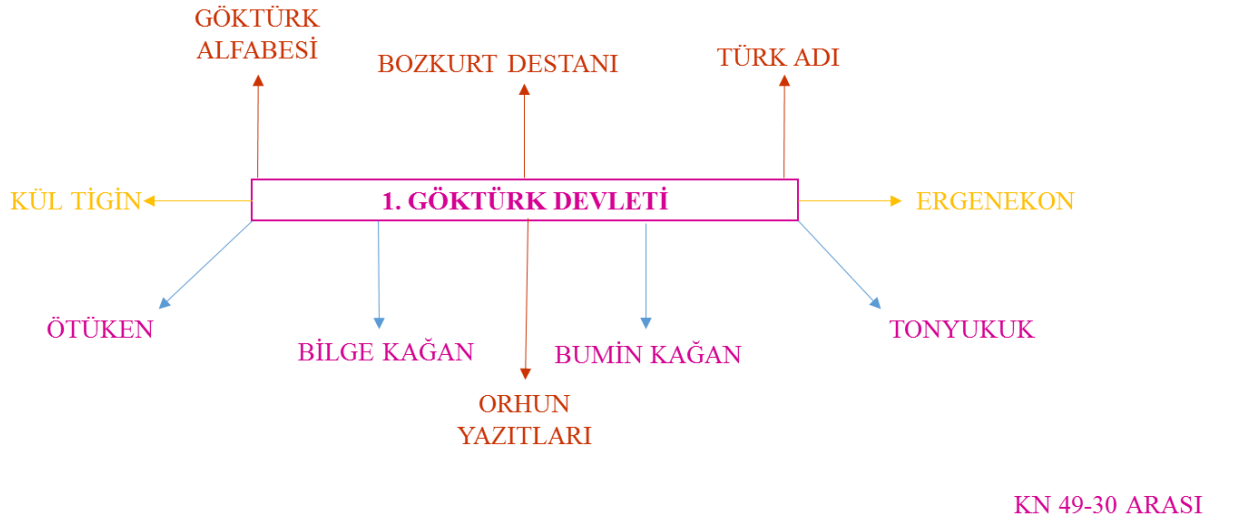
Şekil 13'te kesme noktası 89-70 arasında olan cevap kavramlar görülmektedir. Bunlar Göktürk Alfabesi, Orhun Yazıtları, Türk Adı ve Bozkurt Destanı'dır. Orhun Yazıtları cevap kavram olarak, anahtar kavram içinde % 32,2 ile en çok ifade edilen kavram olmuştur. Verilen cevap kavramlar aynı zamanda Türk Dili ve Edebiyatı'nın kökeni ile de ilişkilendirilebilir.

Şekil 14. I. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 69-50 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı

Şekil 14’te bu aralıkta çıkan cevap kavramlar Ergenekon ve Kül Tigin olmuştur. Bu cevap kavramlar da edebiyat alanı ile ilişkilendirilebilir. Öğrenciler 2. Göktürk Devleti’nin hükümdarı Kül Tiginini bu devlette cevap kavram olarak vererek başka bir kavram yanılışına düşmüşlerdir.

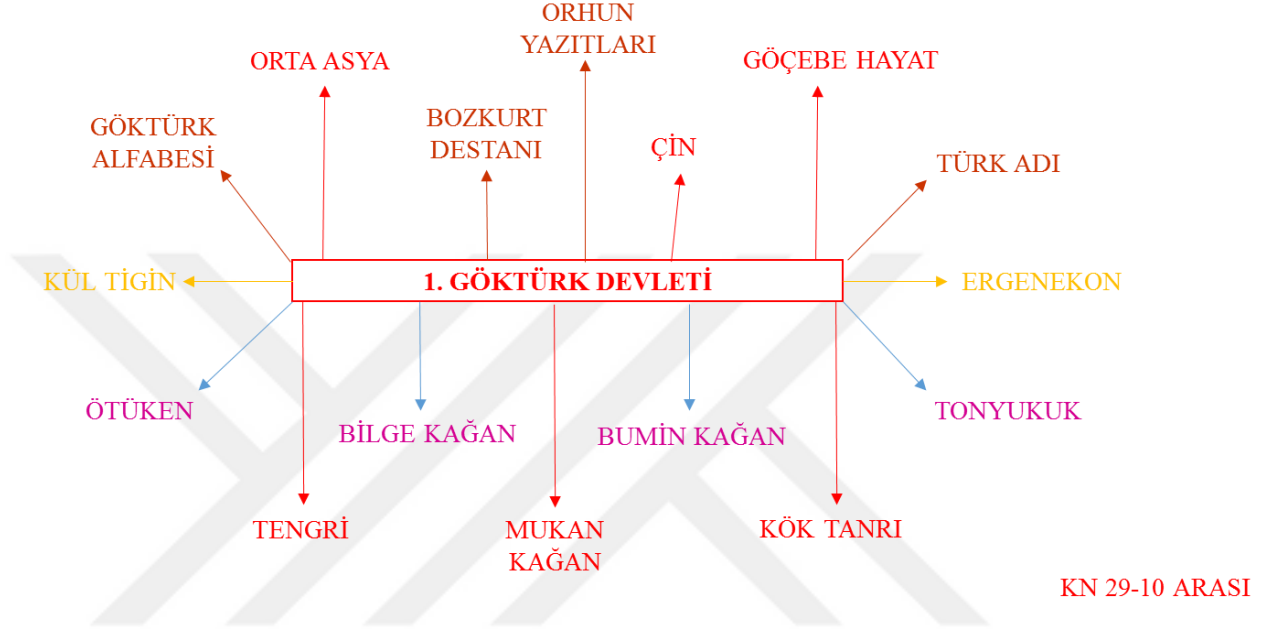
Şekil 15. I. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 49-30 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı

Şekil 15’te kesme noktası 49-30 arasındaki cevap kavramlar görülmektedir. Bu cevap kavramlar Tonyukuk, Bumin Kağan, Bilge Kağan ve Ötüken’dir. Bilge Kağan dışında verilen cevap kavramlar I. Göktürk Devleti’ni doğru olarak tanımlamaktadır.

Bige Kağan ise İkinci Göktürk Devleti hükümdarıdır.

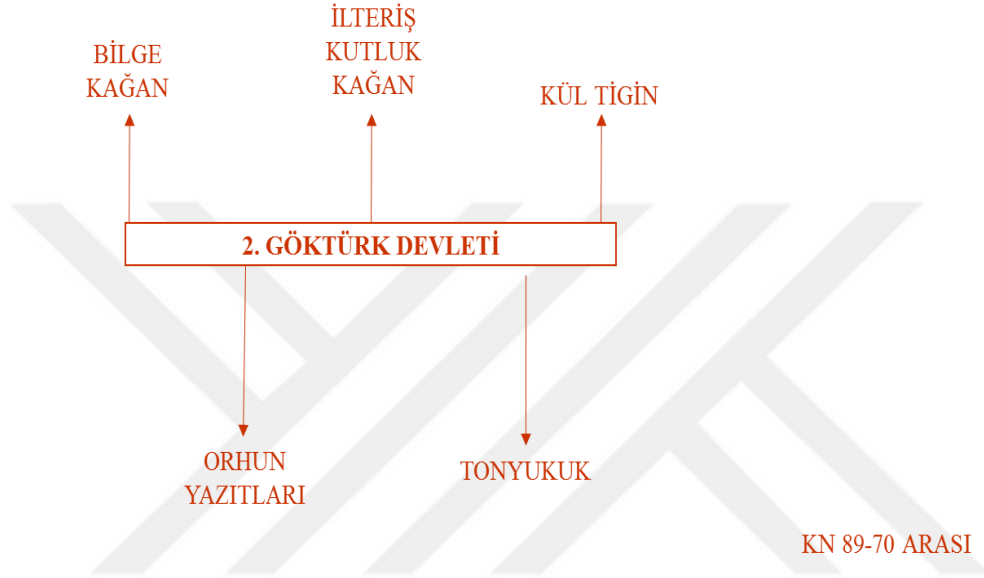
Şekil 16. I. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 29-10 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulmuş Kavram Ağı

Şekil 16'da kesme noktası 29-10 arasındaki cevap kavramların Kök Tanrı, Mukan Kağan, Tengri, Orta Asya ve Göçebe Hayat olduğu görülmektedir. Verilen cevap kavramlar I. Göktürk Devleti'ni toplumsal, dini ve coğrafi olarak doğru bir şekilde tanımlamaktadır.

4.6.1 II. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

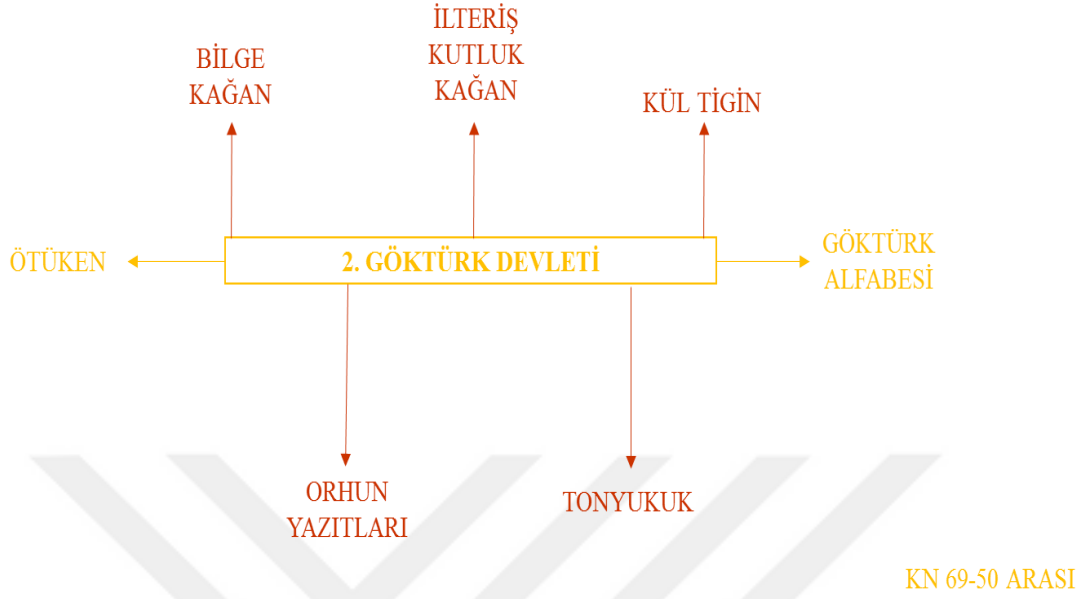
Şekil 17. II. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 89-70 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşan Kavram Ağı

Şekil 17 incelendiğinde kesme noktası 89-70 arasına göre oluşturulmuş kavram ağında öğrencilerin zihninde II. Göktürk denince çağrışım yapan ilk kavramların İlderiş Kutluk Kağan, Kül Tigin, Bilge Kağan, Orhun Yazıtları, ve Tonyukuk olduğu görülmektedir. İlderiş Kutluk Kağan cevap kavramı, 73 kez tekrar ederek II. Göktürk Devleti anahtar kavramı içinde %14.36'lık tekrar sıklığı ile en fazla yüzdeye sahip cevap kavram olmuştur. II. Göktürk Devleti kurucusu İlderiş Kutluk Kağan olduğundan, öğrencilerde ilk akla gelen cevap kavramı yüzde olarak da en fazla tekrar eden kavram İlderiş Kutluk Kağan olmuştur.

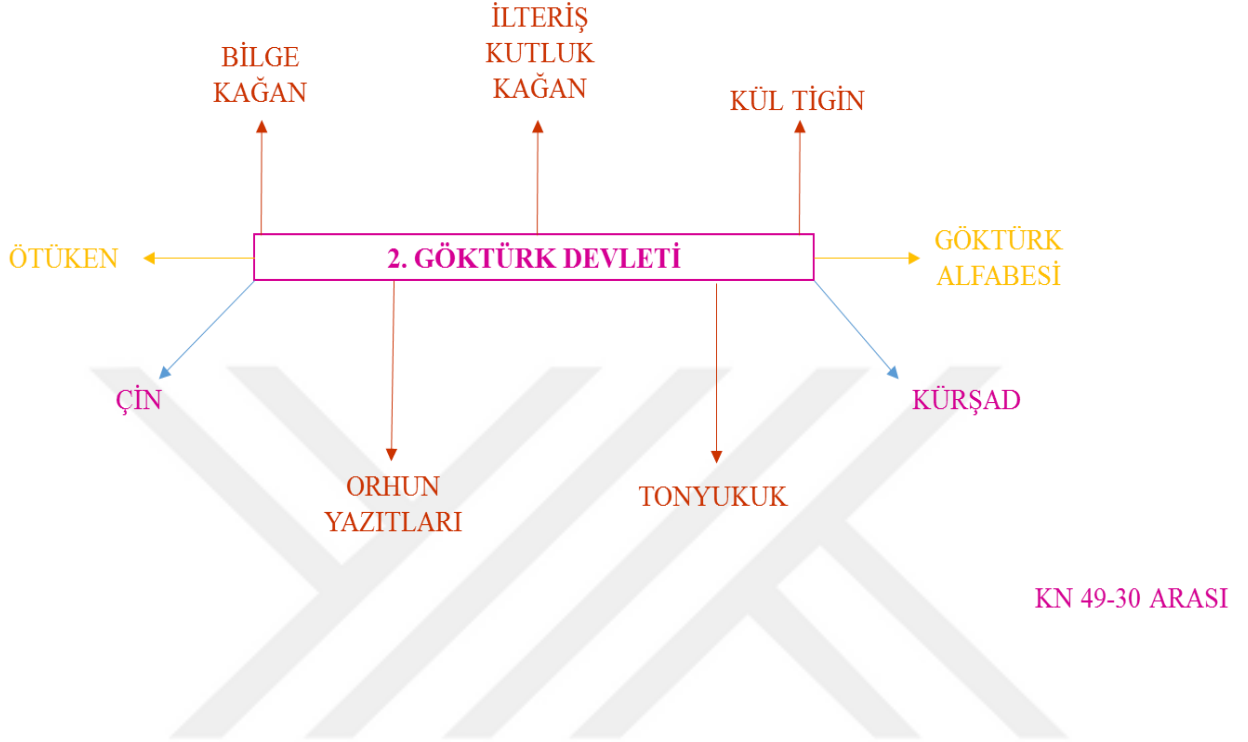
Orhun Yazıtları ise her iki Göktürk Devleti'ne verilen cevaplar arasında olduğundan öğrencilerin Orhun Yazıtları'nı genel olarak Göktürklerle bağdaştırdığı söylenebilir.

Şekil 18. II. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 69-50 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

Şekil 18 incelendiğinde kesme noktası 69-50 arasına göre oluşturulmuş kavram ağındaki iki cevap kavramın Ötüken ve Göktürk Alfabesi olduğu görülmektedir. Ötüken II. Göktürk Devleti denince akla gelen ikinci kavramlardan sayılır. Öğrenciler daha önce kurulan Türk devletlerinin kurucularının isimlerini bildiği gibi devletlerin hangi bölge ve yörede kurulduğunu da bilmektedir. Çin'e karşı yapılan savaşlarda Kutluk Kağan ile birlikte Ötüken ve civarında toplanan Türk birliklerinin savaşa başladığını ve hatta gerçek Türklerin Ötüken'den doğarak Anadolu'ya yayıldıklarına dair genel bir düşünceye hâkim olunmuştur.

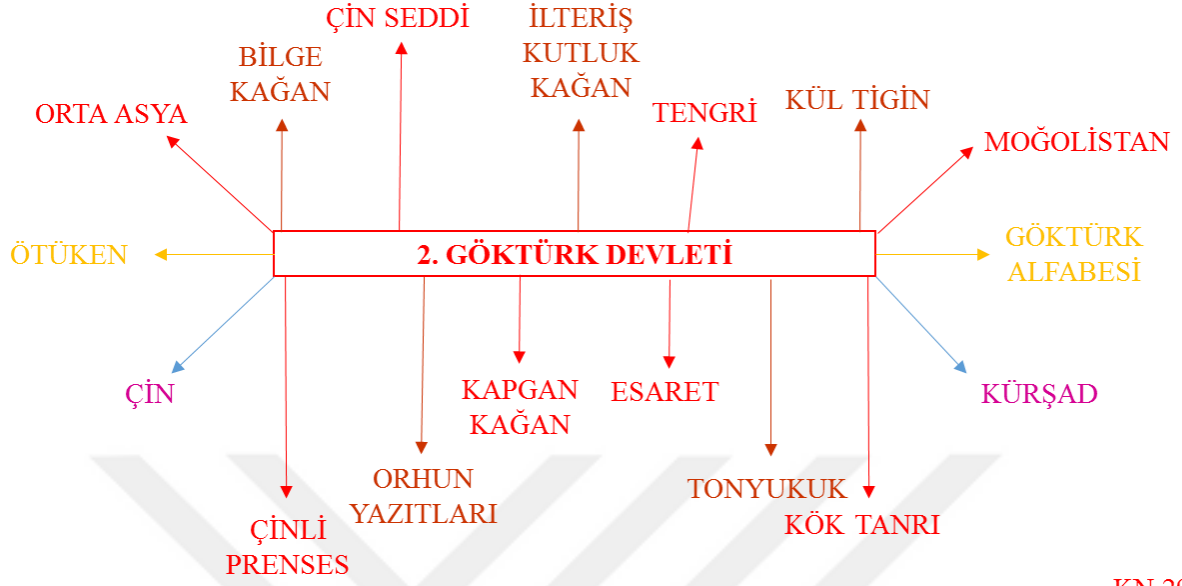
Şekil 19. II. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 49-30 Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

Şekil 19’da kesme noktası 49-30 aralığındaki cevap kavramdan oluşan kavram ağı görülmektedir. Bu aralıktaki iki cevap kavram Çin ve Kürşad olmuştur. II. Göktürk Devleti’nin kuruluşunu Çin ile olan savaşına bağlayan öğrencilerin olduğu şeklinde yorum yapılabilir. Öğrencilerin II. Göktürk Devleti’nin kuruluşunun Çin’ e karşı yapılan savaş ile olduğu ve ülke - savaş etkileşiminin olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Kürşad ismi II. Göktürk Devleti ile nispeten daha az kişi tarafından ilişkilendirilmiştir. Burada Kürşad isminin Doğu Göktürk Devleti ile ilgili olduğu düşünüldüğünde öğrencilerin algısal yanılığa düştükleri görülmektedir.

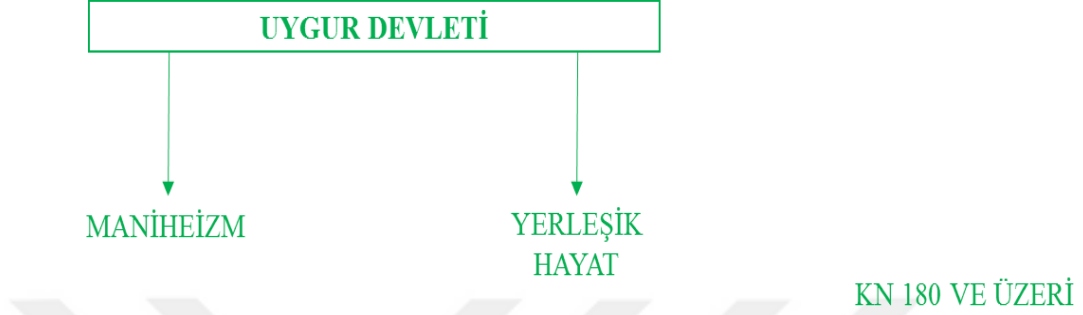
Şekil 20. II. Göktürk Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası **29-10** Arasındaki Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

Şekil 20’de kesme noktası 29-10 aralığındaki cevap kavramlardan oluşan kavram ağı görülmektedir. Bu aralıkta II. Göktürk Devleti ile ilişkilendirilen kavramların sayısı artmaktadır. Cevap kavramlar Orta Asya, Çin Seddi, Tengri, Moğolistan, Kök Tanrı, Esaret, Kapgan Kağan ve Çinli Prenses’dir. Kapgan Kağan da tıpkı Bilge Kağan gibi II. Göktürk devleti denince zihinde canlanan kağan, lider devlet adamı veya hükümdarı profilini çizmektedir denilebilir. II. Göktürk denildiğinde verilen cevap kavramlarından esaret olduğu da görülmüştür. Çin esareti altında yaşayan Türklerin bu esareti 2. Göktürk devleti ile Çin’e savaş açarak bozmasının ilişkilendirildiği görülmektedir.

4.7.1. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Bulgular ve Yorum

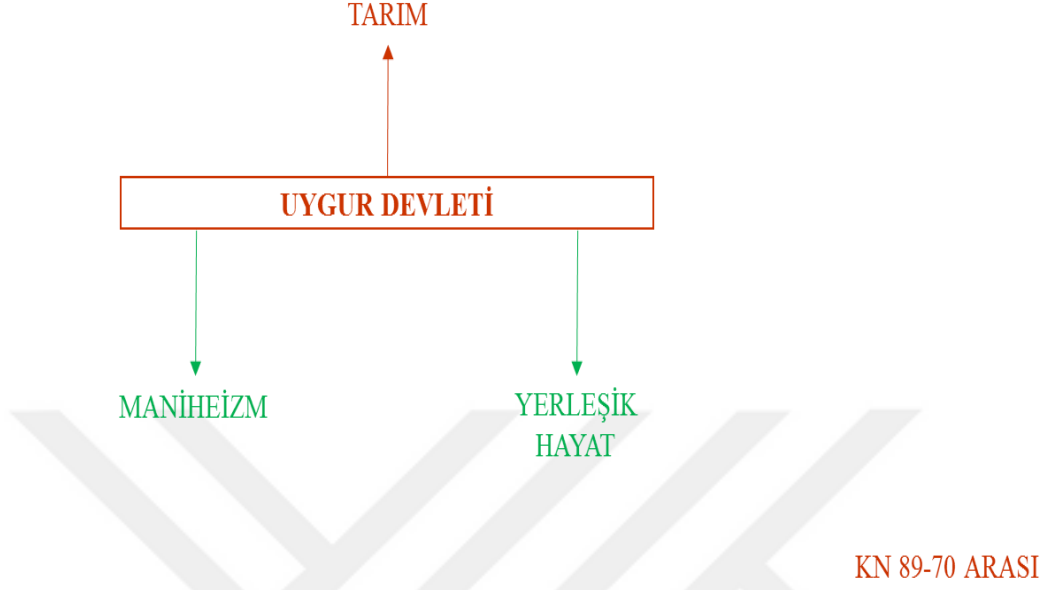
Şekil 21. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 180 ve Üzeri Cevap Kavramlarından Oluşturulan Kavram Ağı

Şekil 21’de 180 ve üzerinde ki cevap kavramlarından oluşan kavram ağı görülmektedir. Uygur Devleti denince akla ilk gelen kavramlar olan Yerleşik Hayat ve Maniheizm bu aralıkta verilmiştir. Yerleşik Hayat cevap kavramı, Uygur Devleti anahtar kavramı içinde en fazla tekrarlanan kavram olup (182 kez) %24.26’luk tekrar sıklığı yüzdesine sahiptir. Maniheizm ve Yerleşik Hayat kavramı, Uygur Devleti’ni en net özelliklerini tanımlamakta ve öğrencilerin yerleşik hayata sahip Maniheizm dinini resmi din olarak kabul etmiş bir Türk devleti olarak bildikleri ortaya çıkmaktadır.

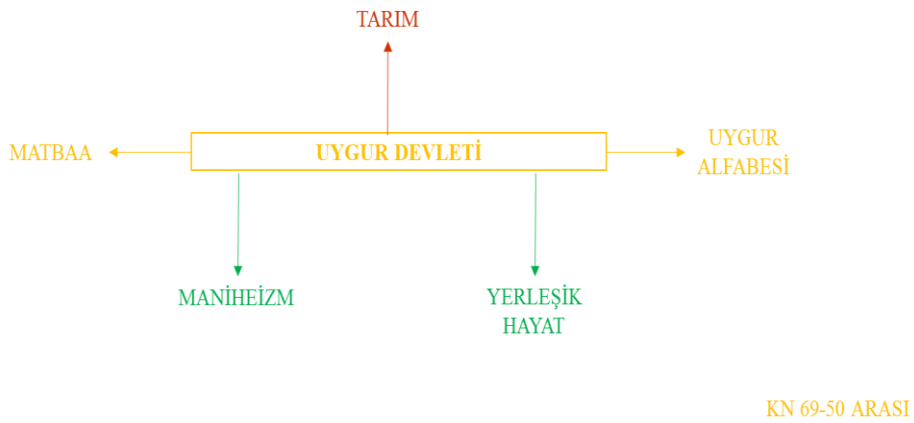
Yerleşik hayat ve tarım birbirine yakın kavramlar olduğundan tarım kelimesi bu noktada öngörülebilir bir cevaptır.

Şekil 22. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 89 ve 70 Arası Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

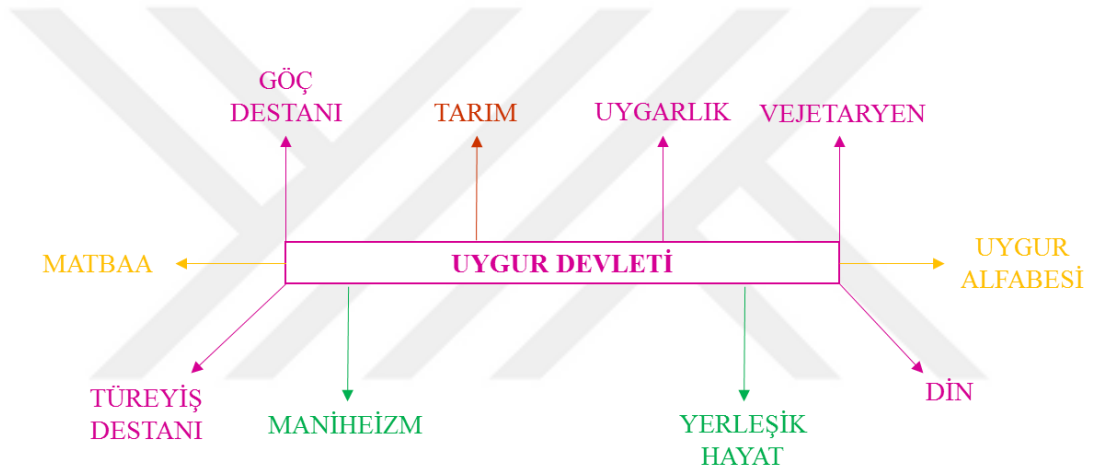
Şekil 22’de kesme noktası 89-70 arasındaki tek cevap kavram Tarımdır. Tarım kavramı, Uygur anahtar kavramı ile ilişkilendirilebildiği gibi verilen tüm kavramlar da Uygur Devleti ile ilişkilendirilebilir.

Şekil 23. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 69-50 Arası Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

Şekil 23'te kesme noktası 69-50 aralığındaki cevap kavramlardan oluşan kavram ağı görülmektedir. Bu aralıktaki cevap kavramlar Matbaa ve Uygur Alfabetidir. Daha önce devletleri girdikleri savaşlar, dinleri, hükümdarları gibi cevap kavramları ile tanınmaları, devletlerin yaptığı ilkleri hatırlamaları ve o ilkler sayesinde devletlerin hafızada kalıp tanımlandıkları söylenebilir. Burada dikkat çeken nokta Uygur Devleti'nin diğer devletlere göre daha çok sosyokültürel kavramlarla ilişkilendirildiği görülmektedir.

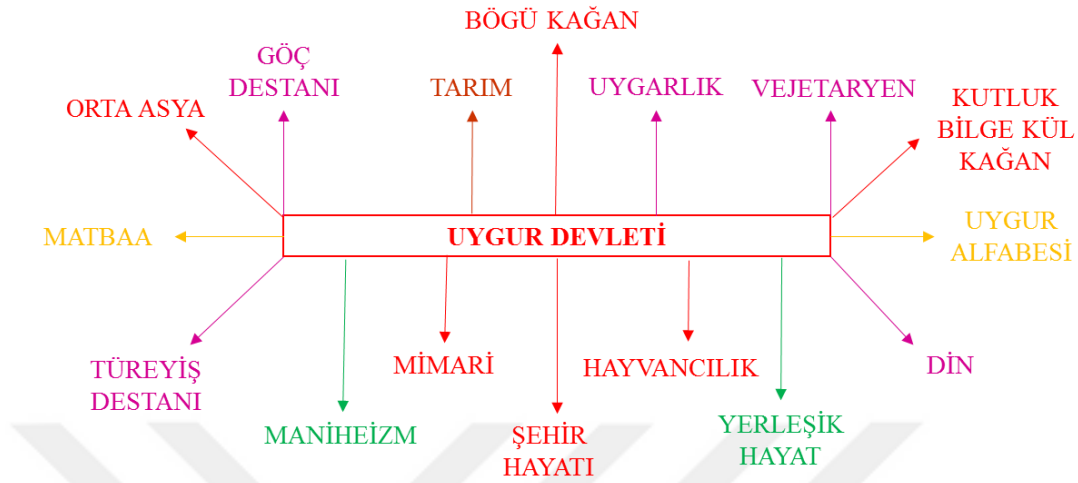
Şekil 24. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 49-30 Arası Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

KN 49-30 ARASI

Şekil 24 incelendiğinde kesme noktası 49-30 arasındaki cevap kavramların Göç Destanı, Uygur Devleti, Uygurlık, Vejetaryen, Din ve Türeyiş Destanı olduğunu görüyoruz. Bu kavramlardan Vejetaryenliğin mani dininin kabul edilmesinden sonra gelen et yeme yasağıyla ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür. Göçebe bir kavim olan Türklerin Göç ve Türeyiş Destanı ile ilişkilendirilmesinin sebebinin olağanüstü hikâyelerin akılda daha fazla kaldığıyla ilgili olduğu ve Uygur Devleti kavramını ise Uygurların matbaayı kullanmasının bir uygarlık belirtisi olduğuyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

Şekil 25. Uygur Devleti Anahtar Kavramına İlişkin Kesme Noktası 29-10 Arası Cevap Kavramlardan Oluşturulan Kavram Ağı

KN 29-10 ARASI

Şekil 25 incelendiğinde kesme noktası 29-10 arasındaki cevap kavramların Mimari, Kutluk Bilge Kül Kağan, Şehir Hayatı, Hayvancılık, Orta Asya, Bögü Kağan olduğu görülmektedir. Verilen cevap kavramlar kendi aralarında da ilişkilidir. Buna göre, şehir hayatına geçen Uygurlar mimari faaliyetler içine girmiş ve şehir hayatına uygun inşalar yapmaya çalışmışlardır. Verilen cevap kavramlardan Orta Asya ve Hayvancılık da kendi içinde ilişkilendirilebilir. Hayvancılık Orta Asya da bulunan devletlerin ana geçim kaynaklarından biridir, şeklinde yorum yapılabilir. Burada dikkat çekici olan durum, Uygur Devleti'nin teste yer alan diğer devletlere göre daha çok kültürel kavramlarla bağdaştırıldığı ve verilen cevap kavramlar arasında hükümdar ya da devlet yöneticilerinin isimlerinin oranının oldukça düşük olmasıdır.

Asya Hun Devleti ve Avrupa Hun Devleti ile ilgili, verilen cevaplardan bazıları her iki devletle ilişkilendirilen Attila ve Attila'nın unvanı olan Tanrının Kırbacı'dır. Asya Hun Devleti için de verilen Attila ve Tanrının Kırbacı cevapları sadece Avrupa Hun Devletinde olması gereken cevaplardır. Avrupa Hun Devleti için verilen Çiçi cevabı Asya Hun Devleti içinde verilmelidir.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bir diğer yanılgıya düştükleri kavramlar ise Kül Tigin ve Bilge Kağandır. II.Göktürk Devleti'ne ait bu kavramlar II. Göktürk Devleti ile birlikte I. Göktürk devleti için de verilmiştir.

Kürşad isminin ise Doğu Göktürk Devleti ile ilgili olduğu düşünüldüğünde, Kürşad ismini II. Göktürk Devleti ile ilişkilendiren öğretmen adaylarının başka bir algısal yanılgıya düştükleri görülmektedir. Kavram yanılgıları birbirlerinin devamı olan devletlerde görülmüştür. Yanılgılar ise genelde hükümdar isimlerinde görülmüştür. Uygur Devleti'nde ise kavram yanılgısına rastlanmamıştır. Nitekim Uygur Devleti'nde cevap olarak hükümdar isimlerinin oranı oldukça düşüktür. Devletle ilgili sosyokültürel cevapların seçilmesi yanılgıyı ortadan kaldırıp devletin iyi bir şekilde bilindiğini göstermektedir. Eğitim seviyesi ilerledikçe yanılgıların azaldığı görülmüştür. “Diriliş Ertuğrul” cevap kavramının verilmesi ise öğretmen adaylarının tarih dizilerinden etkilendiklerini göstermektedir.

BÖLÜM – V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde verilerin analizinden elde edilen frekans – yüzde tablolarının ve kelime ilişkilendirme testinde yola çıkılarak oluşmuş kavram ağlarına ilişkin bulguların sonuçlarına yer verilmiştir. Araştırmanın sonuçlarından elde edilen çıkarımlarla da önerilerde bulunulmuştur.

Sonuçlar

Bu araştırmada Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarının devletlere dair bilgileri, devletlerin onların zihninde hangi kavramlar ile karşılık bulduğu ve nasıl bağdaştırıldığı kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla yoklanmıştır. Çalışmaya katılan toplam öğrenci sayısı 236 olarak belirlenmiştir. Bu öğrencilerin %59'unu kız, %41'ini ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

Anahtar kavram olarak verilen beş devlet ile ilişkilendirilen toplam 646 cevap kavrama ulaşılmış ve bu cevap kavramların dağılımında sayı ve dolayısıyla yüzde olarak birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Asya ve Avrupa Hun Devleti'nde 6'şar, I. ve II. Göktürk Devleti'nde 4'er ve Uygur Devleti'nde ise 5 kavram ağı şekli çıkmıştır. En fazla cevap kavramlar kesme noktası 29-10 aralığından çıkmıştır. Kavram çeşitliliği en fazla bu aralıkta olmasına rağmen en az tekrar eden cevap kavramlar da bu aralıktadır.

Anahtar kavramlara verilen cevap kavramlar dikkate alındığında öğrencilerin ilk Türk Devletleri hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları söylenebilir. Devletlerle ilgili verilen cevap kavramların çoğunluğu anahtar kelime ile ilgili ve kabul edilebilir cevaplardır. Devletlerle ilgili bilgilerin öğrenciler tarafından net bir şekilde kavrandığı söylenebilir.

Devletlere cevap kavram yazma oranı en fazla olan sınıf üniversite hazırlanma süreci geçiren 1. sınıflar ve Kpss etkisi altındaki 4. sınıflar olmuştur.

Asya Hun Devleti'ne 147, Avrupa Hun Devleti'ne 113, I. Göktürk Devleti'ne 145, II. Göktürk Devleti'ne 133 ve Uygur Devleti'ne 108 farklı cevap kavram üretilmiştir.

Anahtar kavram olarak verilen devletlere öğrencilerin cevap kavram üretmekte zorlanmadığı görülmüştür. Örneğin Çin esareti içinde yaşayan Kürşad'ın isyan

çıkarması gibi hikayeleri milli gurur olarak akıllarına yerleştirdikleri söylenebilir. Verilen cevap kavramlar göz önüne alındığında, kavramların hepsi bu ilk Türk devletlerini tanımlamakta ve doğru bir ilişkilendirmenin olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin büyük bir kısmının Türk tarihi ile ilgili iyi bir ilişki içinde olduğunu verdikleri cevaplarla da veri toplama aracına yansıttığı görülmüştür.

İncelenen kelime ilişkilendirme testleri sonucunda öğrencilerin ilk Türk devletleri ile ilgili bazı kavramsal yanılgılara düştükleri belirlenmiştir. Bu kavramsal yanılgılar genellikle hükümdar isimlerinde olmuştur. Birbirinin devamı sayılan Asya ve Avrupa Hun Devletleri ve 1. ve 2. Göktürk Devletleri bu yanılgıları barındırmaktadır. Uygur Devleti'nde ise öğrenciler tarafından cevap kavram olarak hükümdar isimlerine yer verilmemesi daha çok sosyokültürel özelliklere yer verilmesi bu devlette kavram yanılgısı olmasını önlemiştir. Kavram yanılgısı eğitim süreci ilerledikçe büyük oranda azalmaktadır. Algı haritalarına bakıldığında kavramsal yanılgıya düşülen devletlerin bazı kavramlarının net bir şekilde ayırt edilemediği görülmektedir.

Devletlere ait cevap kavramlara bakıldığında öğrencilerin devletlerin en bilinen özelliklerini, kurucularını, ilklerini ve enlerini daha çok hatırladıkları söylenebilmektedir. Cevap kavramların çoğunu devletlerin hüküm sürdüğü coğrafya, askeri güvenlik sistemi, toplum yapısı vb. özellikler oluşturmaktadır. Devletlere ait olayların destansı bir şekilde hikayeleştirilerek anlatılması öğrencilerin milli duygularını arttırmış ve öğrencilerin bu konuda cevap kavram üretmesini sağlamıştır. Öğrencilerin cevaplarında izledikleri tarih dizilerin etkisi görülmüştür.

Öneriler

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ilk Türk devletleri hakkındaki algılarını kelime ilişkilendirme testi ile yoklayan bu araştırmada çıkan sonuçlara göre şu önerilerde bulunulabilir:

- Öğrencilere devletlerin bilgisi çeşitli materyallerle desteklenerek net bir şekilde verilmelidir.
- Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bahsedilen devletlere ait daha fazla yer verilmeli ve görsellerle zenginleştirilmelidir.
- Öğrencilerin kavram yanılgısına düştüğü devletlerle ilgili kavramların öğrenciler tarafından net bir şekilde anlaşılması sağlanmalıdır.

- Öğrencilerin devletlerle dizileri ilişkilendirdiği göz önüne alınırsa, gerçekçi tarihi dizilerin sayısı artırılmalıdır.
- Öğrencilerin İlk Türk Devletleri ile ilgili görüş ve algıları farklı ölçme değerlendirme teknikleri kullanılarak ortaya çıkarılabilir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman, V. (2002). “*Koçu (İdikut) Uygur Devleti*”, *Güzel, Hasan Celal, Kemal Çiçek, Salim Koca (Ed.) Türkler Cilt 2*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Agacanov, S. G. (2017). *Oğuzlar*, Çev. Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev, İstanbul: Selenge Yay.
- Ahmetbeyoğlu, A. (2001). *Avrupa Hun İmparatorluğu*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Anadol, C. (1996). *Orta asya türk devletleri tarihi*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Aristoteles. (2014). *Ruh üzerine*. (Z. Özcan, Çev.) Ankara: Birleşik Yayınları.
- Arslan, A. (2013). *İlkçağ felsefe tarihi I- Sokrates öncesi Yunan felsefesi*. İstanbul.
- Ataş, M. S. (2014). *Ortaöğretim tarih öğretiminde karşılaşılan problemler ve çözüm önerileri (Van ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aydemir, A. (2014). *Ortaokul 7.sınıf öğrencilerinin beşeri coğrafya kavramlarına ilişkin algılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bahar, M., & Özatlı, S. (2003). Kelime iletişim testi yöntemi ile lise 1. sınıf öğrencilerinin canlıların temel bileşenleri konusundaki bilişsel yapılarının araştırılması. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 75-85.
- Bahar, M., Johnstone, A. H., & Sutcliffe, R. G. (1999). Investigation of students’ cognitive structure in elementary genetics through word association tests. *Journal of Biological Education*, 33(3), 134-141.
- Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş, S., & Bıçak, B. (2006: 35). *Geleneksel ve alternatif ölçme ve değerlendirme öğretmen el kitabı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Barnes, J. (2004). *Sokrates öncesi Yunan felsefesi*, (Çev: Hüsen Portakal). İstanbul.
- Başta, Ş. (2002). “*Avrupa Hunları*”, *Güzel, Hasan Celal, Kemal Çiçek Salim Koca (Ed.) Türkler Cilt 1*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Baykuzu, D. “Çin topraklarındaki bazı Türk soylularını kurganları (VII.-VIII. Yüzyıl)”, Tarih

İncelemeleri Dergisi, C. 21, S. 1, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınları, İzmir 2006, s. 1-18.

Berger, P., & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası: Bir bilgi sosyolojisi incelemesi* (Çev.: Vefa Saygın Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Binbaşoğlu, C. (2000). *Hayat bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Bölükoğlu, H. İ. (2002). Bilgi çağında eğitim fakültelerinde resim-iş eğitiminin genel bir değerlendirmesi. *G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3), 247-259.

Burkaz, V. (2016). *Aristoteles'te algı kavramı, Yüksek Lisans Tezi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bynum, T. W. (1987). A new look at Aristotle's theory of perception. *History of Philosophy Quarterly*, 4, 163-178.

Capelle, W. (2011). *Sokrates'ten önce felsefe*, (Çev: Oğuz Özügül). İstanbul.

Carr, E. H. (2002). *Tarih nedir? (2. Baskı b.)*. (M. G. Gürtürk, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çandarlıoğlu, G. (2002). "Uygur devletleri tarihi ve kültürü", Güzel, Hasan Celal, Kemal Çiçek, Salim Koca (Ed.) *Türkler Cilt 2*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Çandarlıoğlu, G.(2003). İslam öncesi Türk tarihi ve kültürü, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*. İstanbul: Milli Yayın.

Çardak, O. (2009). The determination of the knowledge level of science students on energy flow through a word association test. *Energy Education Science and Technology*, 1(1), 139 – 155.

Denkel, A. (1998). *İlkçağ'da doğa felsefeleri*. İstanbul: Özne Yayınları.

Dikmenli, M. (2010). Biology student teachers' conceptual frameworks regarding biodiversity. *Education*, 130(3), 479-489.

Divitçioğlu, S. (2006). *Orta-Asya Türk tarihi üzerine altı çalışma*. Ankara: İmge Kitabevi.

Elvan, Ö. (2012). *Sosyal bilgiler öğretiminde çalışma yaprakları kullanılmasının kavram yanlışlarını gidermeye etkisi*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.

Ercilasun, A. B. (2015). *Başlangıçtan 20. yüzyıla Türk dil tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Ergin, M. (2003). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erkan, S. (2009). *Türk üniversitelerinde tarih öğrenimi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Erkoç, H. İ. (2008). *Eski Türklerde devlet teşkilatı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Giraud, R. (1999). *Gök Türk İmparatorluğu İleriş, Kapgan ve Bilge'nin Hükümdarlıkları (680-734)*. İstanbul: Çev: İsmail Mangaltepe, Ötüken Neşriyat.
- Gökberk, M. (2010: 166). *Platon, Diyaloglar-Theaitetos* . İstanbul.
- Gömeç, S. (1999). *Kök Türk Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Grousset, R. (1996). *Bozkır İmparatorluğu, Çev: M. Reşat Uzmen*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gumilev, L. N. (2002). *Eski Türkler, Çev: D.Ahsen Batur*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Güngör, H., & Günay, Ü. (2003). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- <http://www.tdk.gov.tr>
- Işıklı, M., Taşdere, A., & Göz, N. L. (2011). Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Öğretmen Adaylarının Atatürk İlkelerine Yönelik Bilişsel Yapılarının İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 50-72.
- İzgi, Ö. (1987). *Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1976). *Oğuzlar, "Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Ent. Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1994). Türk - Bulgarların Tarihine Kısa Bir Bakış. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 10-11, 93-122.
- Kafesoğlu, İ. (1985). *Bulgarların kökeni*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1987). *Türk bozkır kültürü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2003). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Kahn, C. H. (2011). *Aristotle on Thinking*. Essays on A. D. A: Nussbaum.
- Karaca, A. (2018). *Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Çeşitli Meslek Grupları Hakkındaki Algularının Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) Aracılığıyla İncelenmesi ve Öğrencilerin Gelecekte Meslek Seçiminde Rol Oynayan Faktörlerin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karip, E. (2009). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kayabalı, İ., & Arslanoğlu, C. (1985). *Bulgar Türkleri*. Ankara.
- Koca, S. (2002). “Türklerin göçleri ve yayılmaları”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.I, Ankara, Yeni Türkiye Yay.
- Koca, S. (2006). “Büyük Hun Devleti”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.I, Ankara, Yeni Türkiye Yay.
- Kranz, W. (2014). *Antik felsefe, (Çev. Suad Y. Baydur)*. İstanbul: Cinius- Sosyal Yayınları.
- MEB. (2005). *Sosyal Bilgiler 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Miftakov, Z. (2002). *İlk Bulgar devlet oluşumları*. Ankara: Türkler Ansiklopedisi, C.II.
- Németh, G. (2002). “Attila Ve Hunları”, *Çev: Sadrettin Karatay Güzel, Hasan Celal, Kemal Çiçek, Salim Koca (Ed.) Türkler Cilt 1*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1996). Tarih nedir? *Türkiye Günlüğü*, 39, 152-159.
- Ögel, B. (1981). *Büyük Hun İmparatorluğu tarihi Cilt:1*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1981). *Büyük Hun İmparatorluğu tarihi Cilt:2*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1997). *Türk mitolojisi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Özbaran, S. (1992). *Tarih ve öğretimi*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Özgüdenli, O. G. (2004). “Merâğa”, *İA*, C.XXIX, İstanbul, TDV Yay.
- Öztürk, C. (2012). ‘Sosyal bilgiler: kavram, içerik ve program’. Öztürk, C. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi*. (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi, ss. 1-31.
- Roux, J. P. (2002). *Türklerin tarihi, Pasifikten Akdenize 2000 Yıl*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Safran, M. (2006). *Tarih eğitimi: Makale ve bildiriler*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Salman, H. (1973). *Türkişler*. İstanbul: İst. Üniv. Sos. Bil. Enst Doç. Tezi.
- Salman, H. (2000). *Karluklar*. Ankara: Türkler Ans.,c.2.
- Sümer, F. (2017). *Oğuzlar*. Ankara: s.394-395.
- Sümer, F. (1951). “Yıva Oğuz Boyuna Dair”, İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü, Türkiyat Mecmuası, C.IX.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Şeşen, R. (1995). *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Taşagıl, A. (2000). *İslam Öncesi Devrede Orta Asya’da Yaşayan Türk Boyları*. Ankara: Türkler Ansiklopedisi.
- Taşagıl, A. (2002). “Göktürkler”, *Güzel, Hasan Celal, Kemal Çiçek, Salim Koca (Ed.) Türkler Cilt 2*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Thompson, E. A. (1948). *A History of Attila and the Huns*. Oxford Oxford University Press.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk tarihine giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Togan, Z. (1982). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tokcan, H. (2015). *Sosyal bilgilerde kavram öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tüysüz, C. (2002). “Oğuzlar”, *Türkler*, C.2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ulusoy, K. (2009). Lise öğrencilerinin tarih dersinin işlenişi ile ilgili düşünceleri (Ankara örneği). *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 417-434.
- Yücel, M. U. (2002). *Kıpçaklar*. Ankara: DİA, Cilt.25.
- Zembat, R. (2007). ‘Eğitim sisteminde öğretmen’. A. Oktay (Ed.), *Eğitim bilimine giriş*. (2.Baskı). Ankara, Pegem Akademi, ss. 278-300.

EKLER

Ek 1.Araştırma İzni

T.C.
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölüm Başkanlığı

Sayı :97207387-302.08.01-2 34
Konu : Merve BALCI'nın Araştırma İzni

25.05.2017

DEKANLIK MAKAMINA

İlgi: Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 24.05.2017 tarih ve 69972237-302.08.01-E.933 sayılı yazısı.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Merve BALCI'nın, Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA danışmanlığında "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İlk Türk Devletleri Hakkındaki Algılarının Kelime İlişkilendirme Testi (KIT) Aracılığıyla Belirlenmesi" konulu yüksek lisans tezi çalışması kapsamında, Bölümümüz Sosyal Bilgiler Öğretmenliği 1, 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerine anket uygulama talebi, Bölüm Başkanlığımızca uygun görülmektedir.

Gereğine ve bilgilerinize arz ederim.

Doç. Dr. Duygu UÇGUN
Bölüm Başkan V.

Ek: ABD Yazısı (1 sayfa)

Ek 2. Araştırma İzni

E-İmzalıdır

T.C.
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : 69972237-302.08.01-E.943
Konu : Merve BALCI'nın Araştırma İzni

26/05/2017

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a)23/05/2017 tarihli ve 98862767-302.08.01-E.193 sayılı yazınız.
b)Eğitim Fakültesi Dekanlığının 26.05.2017 tarihli ve 46810852-302.08.01-1220 sayılı yazısı

Enstitünüz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Merve BALCI Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA danışmanlığında "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İlk Türk Devletleri Hakkındaki Algılarının kelime ilişkilendirme Testi (KIT) Aracılığıyla Belirlenmesi" konulu yüksek lisans tezi çalışmasını Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği 1.,2.,3. ve 4. sınıf öğrencilerine uygulama isteğinin uygun görüldüğüne dair Eğitim Fakültesi Dekanlığının ilgi b)'de kayıtlı yazısı ekte gönderilmiştir.

Gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Mustafa BAYRAK
Rektör Yardımcısı

Ek:
1-İlgi yazı (3 sayfa)

Bu belge 5070 sayılı e-İmza Kanununa göre Prof.Dr.Mustafa BAYRAK tarafından 26.05.2017 tarihinde e-imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu:<http://eimza.ohu.edu.tr/eimza/default.aspx?Code=9C932484X0>

Ömer Halisdemir Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Başkanlığı Bor Yolu Üzeri Merkez Yerleşke NİĞDE
Telefon : (0388) 225 2708 Faks : (0388) 225 27 01 www.oidb@ohu.edu.tr

Ek 3. Araştırma İzni

E-İmzalıdır

T.C.
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 98862767-302.08.01-E.204
Konu: Araştırma İzni

29/05/2017

Sayın Merve BALCI
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi

Ömer Halisdemir Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 26.05.2017 tarih ve 69972237-302.08.01-E.943 sayılı yazısı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Doç. Dr. Kubilay YAZICI
Müdür V.

EK: İlgili Yazı ve Eki (5 Sayfa)

Bu belge 5070 sayılı e-İmza Kanununa göre Doc.Dr.Kubilay YAZICI tarafından 29.05.2017 tarihinde e-İmzalanmıştır.
Doğrulama Kodu:<http://eimza.ohu.edu.tr/eimza/default.aspx?Code=CA4D9FC2X4>

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Tel:0388 225 43 30 Fax:0388 225 27 30
web: <http://www.ohu.edu.tr/ebe> e-mail: ebe@ohu.edu.tr

Ek 4.Araştırma İzni

T.C.
OSMAN GAZİ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanlığı

Sayı : 697207487-302.08.01-273
Konu : Merve BALÇI'nın Araştırma İzi

25.05.2017

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ BÖLÜM BAŞKANLIĞINA

İlgi: Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 24.05.2017 tarih ve 69972237-302.08.01-E.953 sayılı yazısı

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Merve BALÇI'nın, Doç. Dr. İbrahim YALÇINKAYA danışmanlığında "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İlk Türk İzcaylemleri Paketi'ndeki Algıların Kelime Bilgi-Değerleme Testi (KİT) Araçlığıyla Belirlenmesi" konulu yüksek lisans tezi çalışması kapsamında Sosyal Bilgiler Öğretmenliği 1, 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerine öncelik uygulanması Ana Bilim Dalı Başkanlığınızca uygun görülmektedir.

Gereğine ve bilgilerinize arz ederim.

Doç. Dr. Hafif TOKCAN
Ana Bilim Dalı Başkanı

Ek 5. Kelime İlişkilendirme Testi (Veri Toplama Aracı)

KELİME İLİŞKİLENİRME TESTİ

Sevgili Öğrenciler, bu form sizin ilk Türk Devletleri hakkındaki algılarınızı ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaçla aşağıda verilen ilk Türk Devletleri'ni gördüğünüzde aklınıza gelen kelimeleri yanlarındaki boşluklara yazmanız istenmektedir. Her bir devlet için harcamanız gereken süre 1 dakikadır. Aşağıda Ankara için yapılmış bir örnek görülmektedir. Bu çalışmadaki veriler bunun dışında kullanılmayacaktır. Samimi cevaplarınız ve ilginiz için teşekkürler...

MERVE BALCI

Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

Cinsiyetiniz: Kız () Erkek ()

Sınıfınız :

ÖRNEK:

Ankara	Atatürk
Ankara	Anıtkabir
Ankara	Başkent
Ankara	Cumhuriyet
Ankara	TBMM
Ankara	Atatürk Orman Çiftliği
Ankara	Kalabalık
Ankara	
Ankara	
Ankara	

Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	
Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	
Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	
Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	
Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	
Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	
Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	
Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	
Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	
Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	
Asya Hun Devleti		Avrupa Hun Devleti	

1.Göktürk Devleti		2.Göktürk (Kutluk) Devleti	
1.Göktürk Devleti		2.Göktürk (Kutluk) Devleti	
1.Göktürk Devleti		2.Göktürk (Kutluk) Devleti	
1.Göktürk Devleti		2.Göktürk (Kutluk) Devleti	
1.Göktürk Devleti		2.Göktürk (Kutluk) Devleti	
1.Göktürk Devleti		2.Göktürk (Kutluk) Devleti	
1.Göktürk Devleti		2.Göktürk (Kutluk) Devleti	
1.Göktürk Devleti		2.Göktürk (Kutluk) Devleti	
1.Göktürk Devleti		2.Göktürk (Kutluk) Devleti	
1.Göktürk Devleti		2.Göktürk (Kutluk) Devleti	

Uygur Devleti	
Uygur Devleti	
Uygur Devleti	
Uygur Devleti	
Uygur Devleti	
Uygur Devleti	
Uygur Devleti	
Uygur Devleti	
Uygur Devleti	
Uygur Devleti	
Uygur Devleti	
Uygur Devleti	

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Merve BALCI
Doğum Yeri ve Tarihi : Nevşehir, 1992
Medeni Hali : Bekâr
İletişim Bilgileri : mervebalci@hotmail.com
0543 207 36 58 (GSM)

EĞİTİM

2006-2010 Nevşehir Lisesi
2011-2015 Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
2015-2019 Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

YABANCI DİL

İngilizce

YAYINLARI

Tokcan, H. & BALCI, M. (2016). Öğretmen Adaylarının Türk Dünyası Devletlerini Haritada Saptama Düzeyi. II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, Gaziantep Üniversitesi Nizip Eğitim Fakültesi, Nizip, 5-7 Mayıs 2016. (E kitap e-ISBN: 978-605-318-655-7).

